

Politechnika Wrocławska

Wzmacniacze prądu stałego

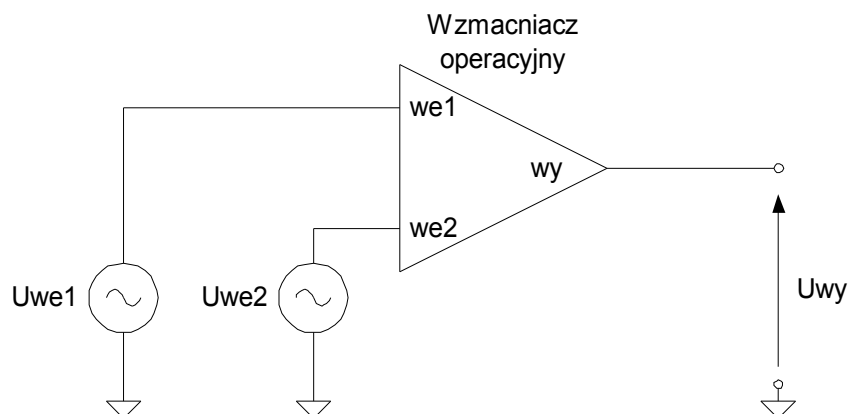
Wzmacniacze prądu stałego

Definicja

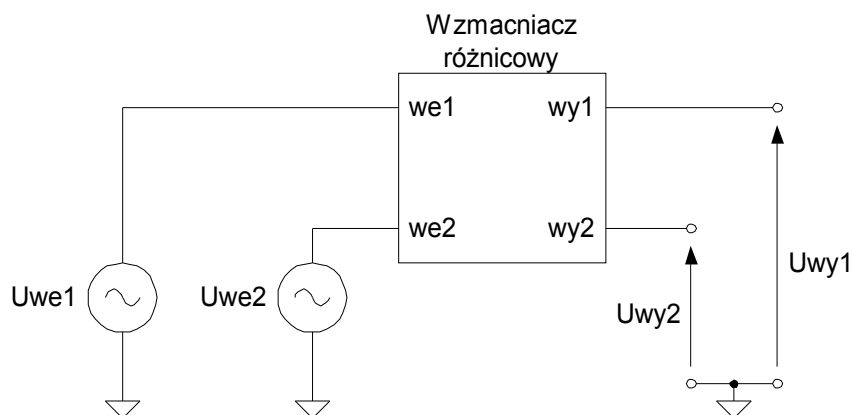
Wzmacniacze prądu stałego są to symetryczne wzmacniacze dolnoprzepustowe o dwóch wejściach i jednym (wzmacniacz operacyjny) lub dwóch (wzmacniacz różnicowy) wyjściach, służące do wzmacniania sygnałów o określonym paśmie częstotliwości włączając w to sygnały wolnozmiennie i stałoprądowe.

Wzmacniacze te zapewniają wzmocnienie sygnałów użytecznych (różnicowych) oraz tłumienie sygnałów niepożądanych (np. wejściowych sumacyjnych).

Wzmacniacze prądu stałego

Rys. 1. Wzmacniacz z wyjściem niesymetrycznym

Rys.2. Wzmacniacz z wyjściem symetrycznym

Wzmacniacz różnicowy

Można zdefiniować dwa rodzaje sygnałów:

- różnicowe

$$U_{wer} = U_{we1} - U_{we2}$$

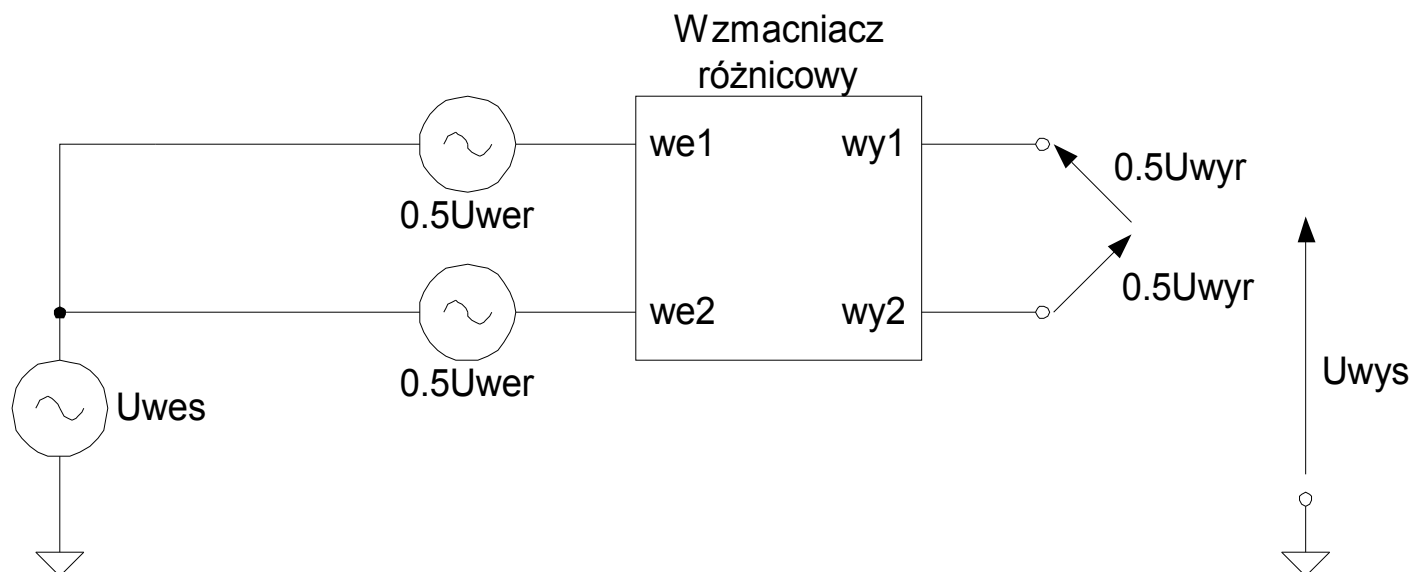
$$U_{wyr} = U_{wy1} - U_{wy2}$$

- sumacyjne, zobrazowane na rys. 3

$$U_{wes} = \frac{U_{we1} + U_{we2}}{2}$$

$$U_{wys} = \frac{U_{wy1} + U_{wy2}}{2}$$

Wzmacniacz różnicowy

Rys.3. Sterowanie sumacyjne wzmacniacza różnicowego

Wzmacniacz różnicowy

Zależności na napięcia wyjściowe wzmacniacza różnicowego przybierają postać:

- napięcie wyjściowe różnicowe

$$U_{wyr} = K_{UR}U_{wer} + K_{US}U_{wes}$$

- napięcie wyjściowe sumacyjne

$$U_{wys} = K_{USR}U_{wer} + K_{USS}U_{wes}$$

Wzmacniacz różnicowy

Poszczególne wzmocnienia definiujemy następująco:

- wzmocnienie różnicowo - różnicowe (nazywane zazwyczaj wzmocnieniem różnicowym)

$$K_{UR} = \frac{U_{wyr}}{U_{wer}} \quad U_{wes} = 0$$

- wzmocnienie różnicowo - sumacyjne (nazywane powszechnie wzmocnieniem sumacyjnym)

$$K_{US} = \frac{U_{wyr}}{U_{wes}} \quad U_{wer} = 0$$

Wzmacniacz różnicowy

- wzmacnienie sumacyjno - różnicowe

$$K_{USR} = \frac{U_{wys}}{U_{wer}} \quad U_{wes} = 0$$

- wzmacnienie sumacyjno - sumacyjne

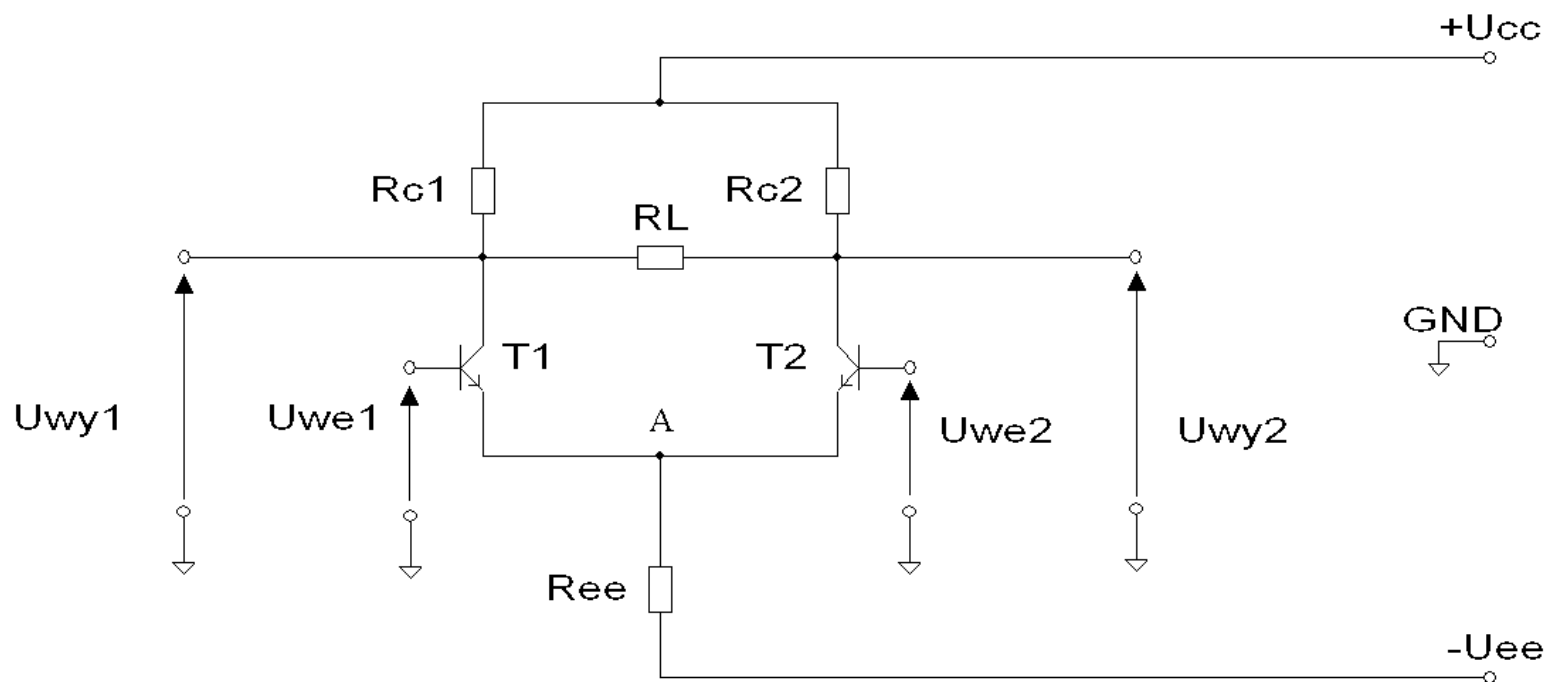
$$K_{USS} = \frac{U_{wys}}{U_{wes}} \quad U_{wer} = 0.$$

Najważniejszymi są wzmacnienia K_{UR} i K_{US} . Są to parametry charakterystyczne wzmacniacza różnicowego. Na ich podstawie określa się dodatkowy parametr – współczynnik tłumienia sygnału sumacyjnego CMRR (ang. Common Mode Rejection Ratio):

$$CMRR = \frac{K_{UR}}{K_{US}}$$

Para różnicowa zrealizowana na tranzystorach bipolarnych

Rys.4. Wzmacniacz różnicowy zbudowany na tranzystorach bipolarnych

Para różnicowa zrealizowana na tranzystorach bipolarnych

Wzmocnienia różnicowe i sumacyjne wzmacniacza

Założenia:

- symetria napięcia wyjściowego przy obciążeniu symetrycznym oraz pełnej symetrii wzmacniacza:

$$R_{C1} = R_{C2} = R_C, \quad g_{m1} = g_{m2} = g_m$$

Potencjał masy dla przebiegów zmiennych znajduje się w połowie RL i połowa tej rezystancji obciąża układ.

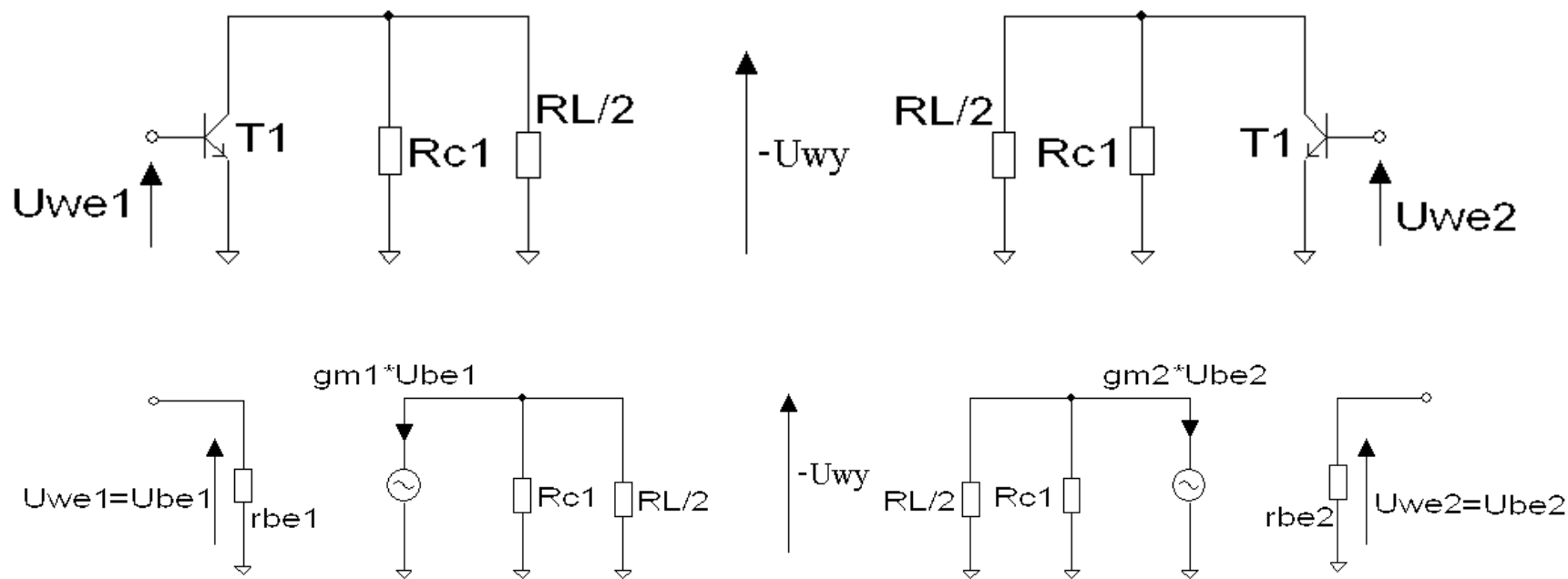
- dla wzmacniacza w pełni symetrycznego, przy $I_C \approx I_E$

zmiany prądów kolektorów (i napięć kolektor emiter) obu tranzystorów mają taką samą amplitudę i przeciwną fazę, co powoduje, że przez prąd płynący przez rezystor R_{ee}

$$I_{ee} = I_{E1} + I_{E2}$$

jest stały i nie zależy od amplitudy sygnału sterującego. Dlatego też emitery obu tranzystorów znajdują się na stałym potencjale, więc węzeł A (rys.4) można przy analizie zmiennoprądowej połączyć z masą.

Para różnicowa zrealizowana na tranzystorach bipolarnych

Rys.5. Schematy zmiennoprądowy wzmacniacza różnicowego

Para różnicowa zrealizowana na tranzystorach bipolarnych

Wzmocnienie różnicowe wzmacniacza wynosi:

$$K_{UR} = -g_m R_{OBC}$$

$$R_{OBC} = \frac{R_C \frac{R_L}{2}}{R_C + \frac{R_L}{2}}$$

Wzmocnienie sumacyjne wzmacniacza jest równe zero:

$$K_{US} = 0$$

Współczynnik tłumienia sygnału sumacyjnego:

$$CMRR = 0.$$

Para różnicowa zrealizowana na tranzystorach bipolarnych

W przypadku braku symetrii wzmacniacza z rys. 4 $g_{m1} \neq g_{m2}$ lub/i $R_{C1} \neq R_{C2}$ wzmocnienia układu wynoszą:

Wzmocnienie różnicowe wzmacniacza wynosi:

$$K_{UR} = -\frac{(g_{m1} + g_{m2}) + 4g_{m1}g_{m2}R_{ee}}{2[1 + (g_{m1} + g_{m2})R_{ee}]} R_{OBC}$$

Wzmocnienie sumacyjne wzmacniacza jest równe zeru:

$$K_{US} = \frac{(g_{m1} - g_{m2})R_{OBC}}{4[1 + (g_{m1} + g_{m2})R_{ee}]}$$

Współczynnik tłumienia sygnału sumacyjnego:

$$CMRR = \frac{2g_{m1}g_{m2}R_{ee}}{g_{m1} - g_{m2}}.$$

Para różnicowa zrealizowana na tranzystorach bipolarnych

Rezystancje wejściowa i wyjściowa wzmacniacza.

Wzmacniacz symetryczny.

Rezystancja wejściowa różnicowa wzmacniacza:

$$r_{wer} = 2r_{b'e}$$

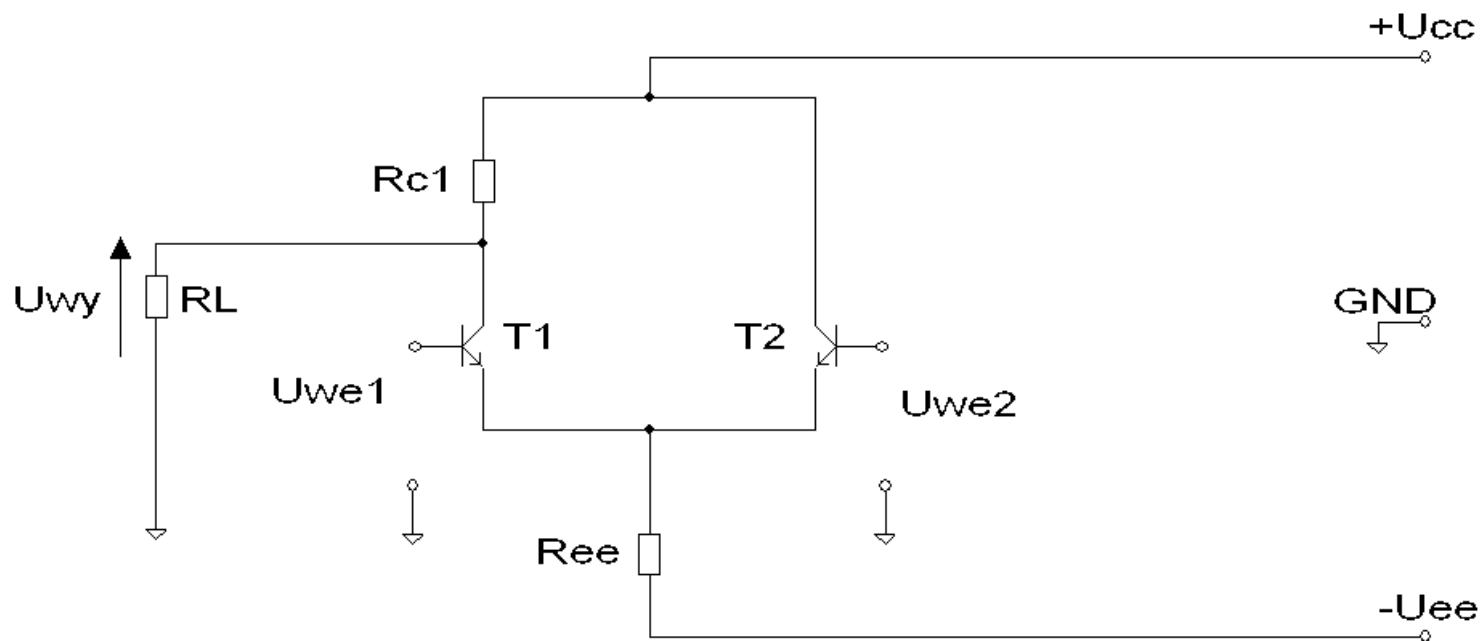
Rezystancja wejściowa sumacyjna wzmacniacza:

$$r_{wes} = \frac{r_{b'e}}{2} + (\beta_0 + 1)R_{ee}$$

Natomiast rezystancja wyjściowa układu wynosi:

$$r_{wy} = \frac{R_C r_{CE}}{R_C + r_{CE}} \approx R_C$$

Para różnicowa zrealizowana na tranzystorach bipolarnych

Rys.6. Niesymetryczny wzmacniacz różnicowy

Para różnicowa zrealizowana na tranzystorach bipolarnych

Wzmocnienie różnicowe wzmacniacza wynosi:

$$K_{UR} = \frac{-g_m R_{OBC}}{2}$$

Wzmocnienie sumacyjne wzmacniacza jest równe:

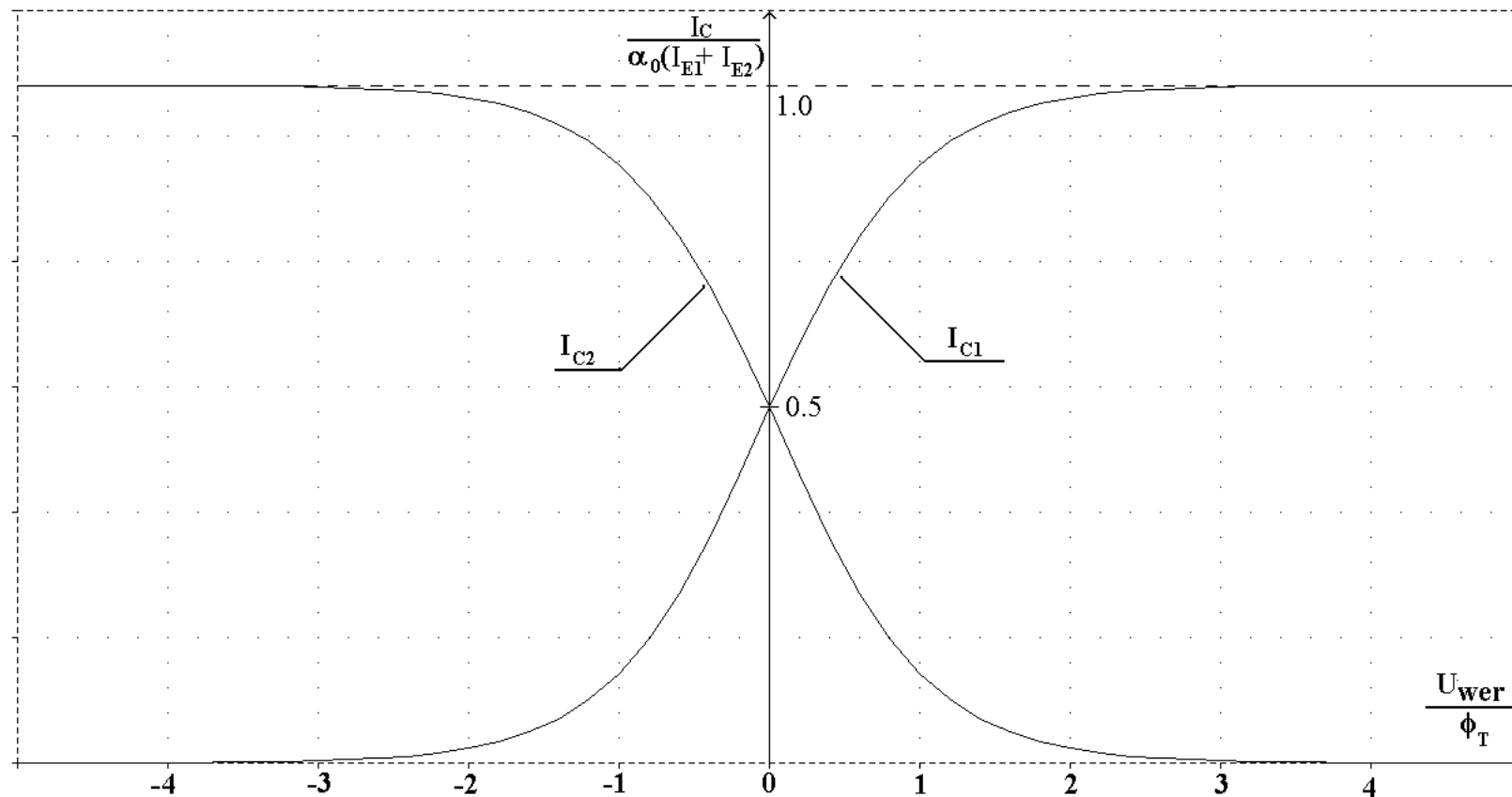
$$K_{US} = \frac{-R_{OBC}}{2R_{ee}}$$

Współczynnik tłumienia sygnału sumacyjnego:

$$CMRR = 2g_m R_{ee}.$$

Para różnicowa zrealizowana na tranzystorach bipolarnych

Rys. 7. Przejściowe charakterystyki prądowe wzmacniacza różnicowego

Para różnicowa zrealizowana na tranzystorach bipolarnych

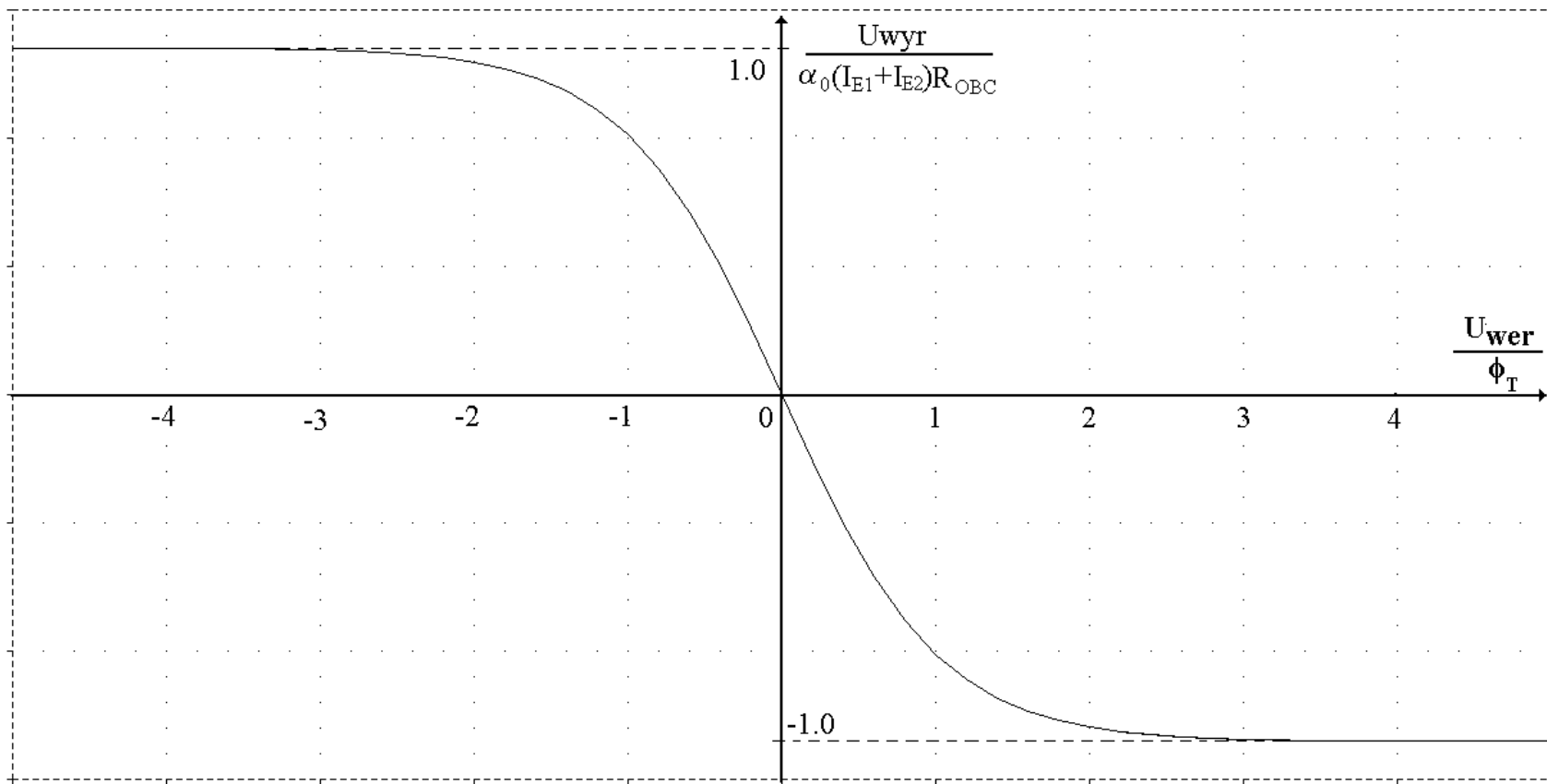
Prądy kolektorów tranzystorów są opisane zależnościami:

$$I_{C1} = \frac{\alpha_0 (I_{E1} + I_{E2})}{1 + e^{\frac{-U_{wer}}{\varphi_T}}}$$
$$I_{C2} = \frac{\alpha_0 (I_{E1} + I_{E2})}{1 + e^{\frac{U_{wer}}{\varphi_T}}}$$

Napięcie wyjściowe różnicowe dane jest równaniem:

$$U_{wyr} = -\alpha_0 (I_{E1} + I_{E2}) R_{OBC} \operatorname{tgh} \left(\frac{U_{wer}}{\varphi_T} \right)$$

Para różnicowa zrealizowana na tranzystorach bipolarnych

Rys. 8. Napięciowa charakterystyka przejściowa wzmacniacza różnicowego

Para różnicowa zrealizowana na tranzystorach bipolarnych

Liniowość układu

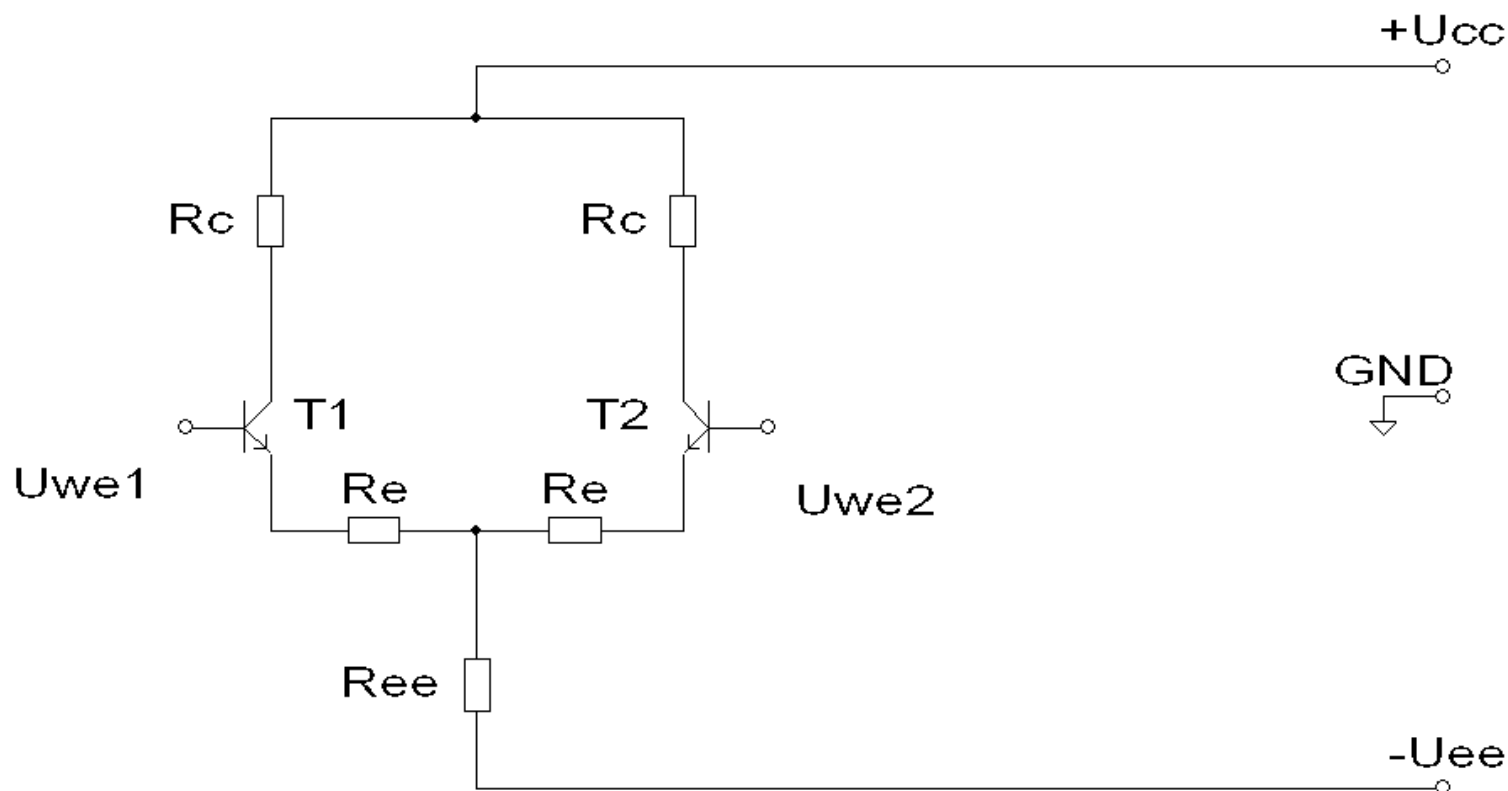
Dla temperatury $T = 300K$ $\varphi_T = 26mV$

wzmacniacz pracuje liniowo dla napięć wejściowy z zakresu:

$$U_{wer} = (-2\varphi_T \div 2\varphi_T) = (-52mV \div 52mV)$$

Aby zwiększyć liniowość wprowadza się sprzężenie zwrotne dla sygnałów różnicowych zrealizowane na rezystorach R_e .

Para różnicowa zrealizowana na tranzystorach bipolarnych

Rys. 9. Wzmacniacz różnicowy z poszerzonym zakresem liniowości

Para różnicowa zrealizowana na tranzystorach bipolarnych

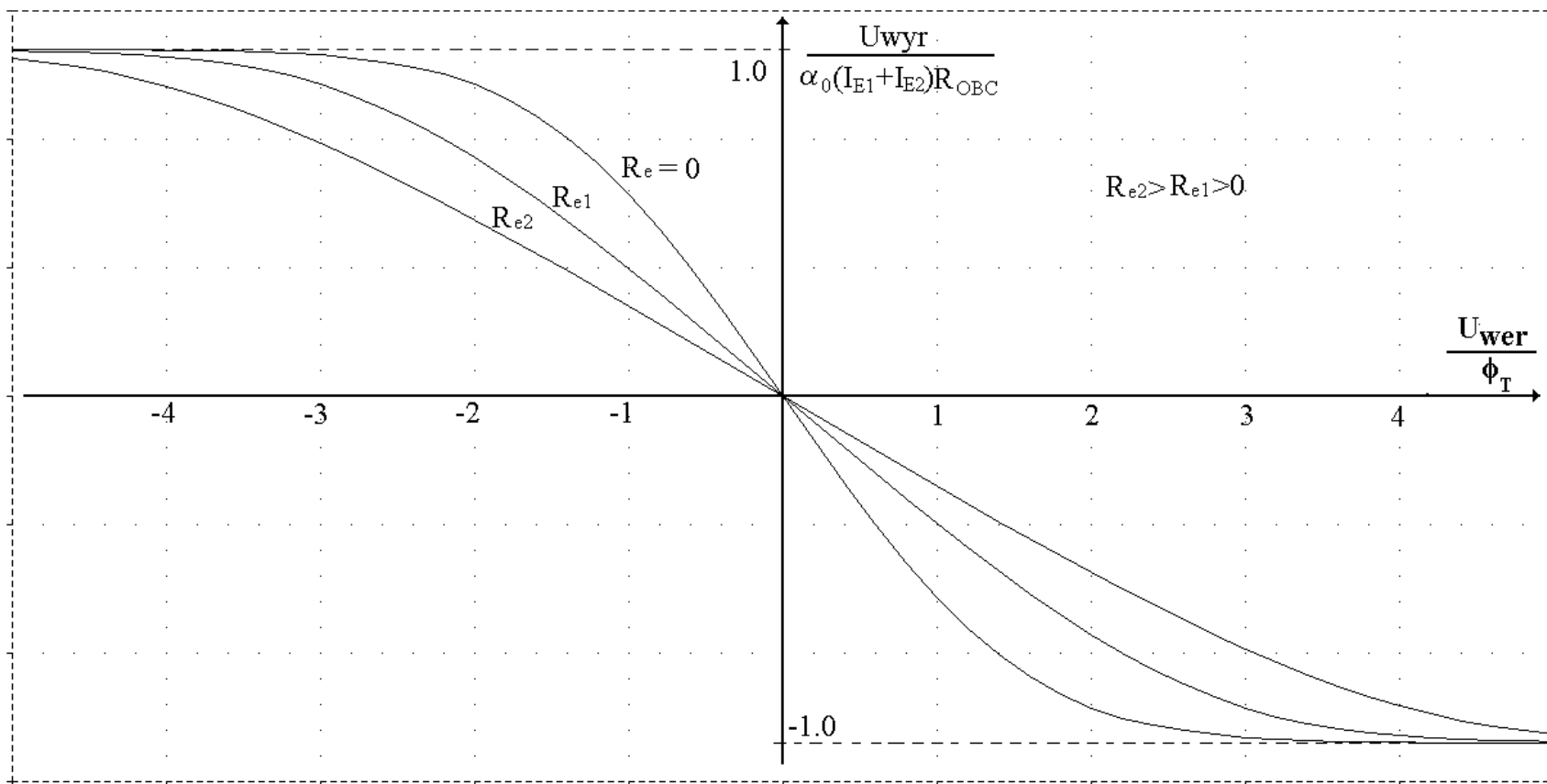
Dla wzmacniacza z poszerzonym zakresem liniowości zakres napięć wejściowych, dla których wzmacniacz pracuje liniowo wynosi:

$$U_{wer} = [(-2\phi_T - I_E R_e) \div (2\phi_T + I_E R_e)] = [(-52mV - I_E R_e) \div (52mV + I_E R_e)]$$

Dla układu ze sprzężeniem zwrotnym wzmocnienie różnicowe wzmacniacza wynosi:

$$K_{UR} = -\frac{g_m R_{OBC}}{1 + g_m R_e} \approx \frac{R_{OBC}}{R_e}$$

Para różnicowa zrealizowana na tranzystorach bipolarnych

Rys. 10. Charakterystyki przejściowe wzmacniacza z poszerzonym zakresem liniowości

Para różnicowa zrealizowana na tranzystorach bipolarnych

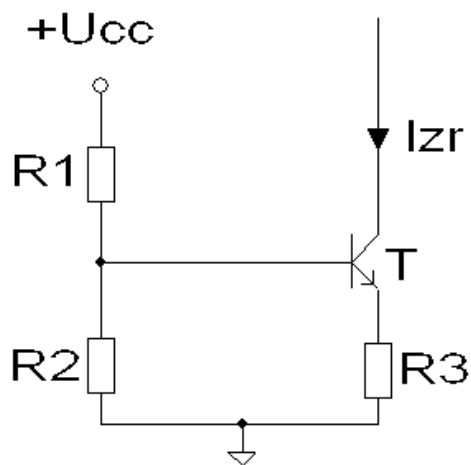
Źródła prądowe stosowane we wzmacniaczach różnicowych

Zastosowanie źródeł prądowych:

- zapewnienie przepływu stałego prądu przez obciążenie źródła – niezależnie od wartości obciążenia,
- zapewnienie dużych wartości rezystancji dynamicznych przy małych spadkach napięcia

Para różnicowa zrealizowana na tranzystorach bipolarnych

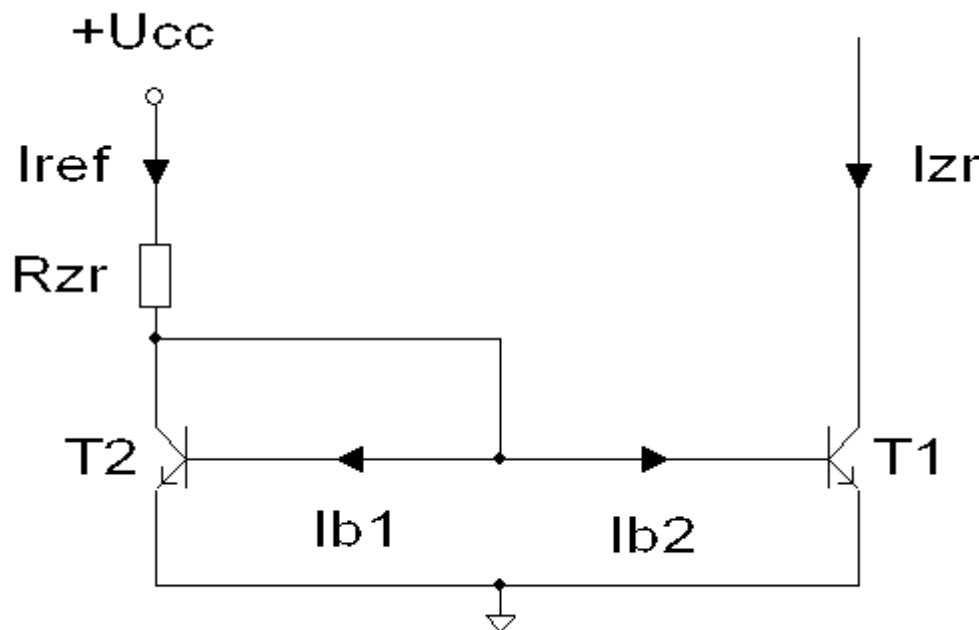

$$I_{\dot{Z}R} = \frac{U_{CC} \frac{R_2}{R_1 + R_2} - U_{BE}}{R_3}$$

$$R_{dyn} = r_{ce} \left[1 + \frac{\beta_0 R_3}{\frac{R_1 R_2}{R_1 + R_2} + r_{b'e} + R_3} \right]$$

Rys. 11. Źródło prądowe z potencjometrycznym zasilaniem bazy

Para różnicowa zrealizowana na tranzystorach bipolarnych

Rys.12. Lustro prądowe

Przy założeniu, że tranzystory T1 i T2 są identyczne:

$$I_{zr} = I_{C2} = I_{C1} = I_{ref} - (I_{b1} + I_{b2}) = I_{ref} - \frac{2I_{zr}}{\beta_0}$$

Para różnicowa zrealizowana na tranzystorach bipolarnych

Prąd źródła:

$$I_{zr} = I_{ref} \frac{\beta_0}{\beta_0 + 2} \approx I_{ref}$$

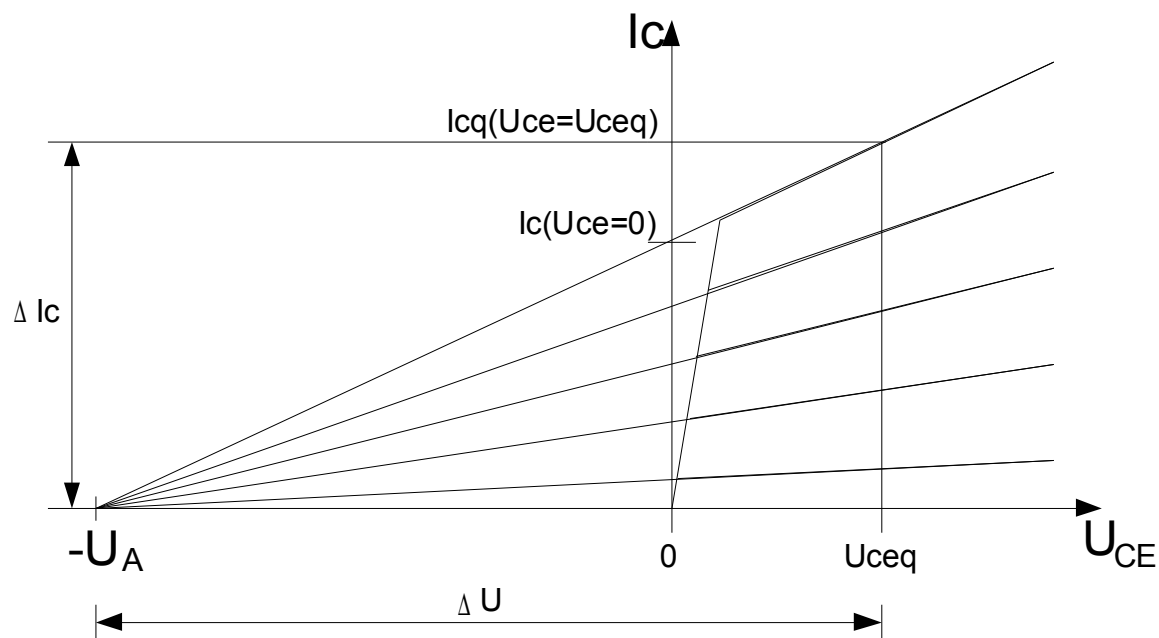
$$I_{ref} = \frac{U_{CC} - U_{BE2}}{R_{zr}}$$

Rezystancja statyczna i dynamiczna lustra prądowego

Rezystancja statyczna:

$$R_{stat} = \frac{U_{CEQ}}{I_{CQ}}$$

Para różnicowa zrealizowana na tranzystorach bipolarnych

Rys.12. Interpretacja graficzna napięcia Early'ego

Para różnicowa zrealizowana na tranzystorach bipolarnych

Rezystancja dynamiczna:

$$R_{dyn} = \frac{U_A}{I_{CQ}}$$

U_A – napięcie Early'ego:

- dla tranzystorów npn $(50 \div 200)V$, typowo 100V
- dla pnp typowo 60V

$$R_{dyn} \gg R_{stat} \quad \text{bo} \quad U_A \gg U_{CEQ}$$

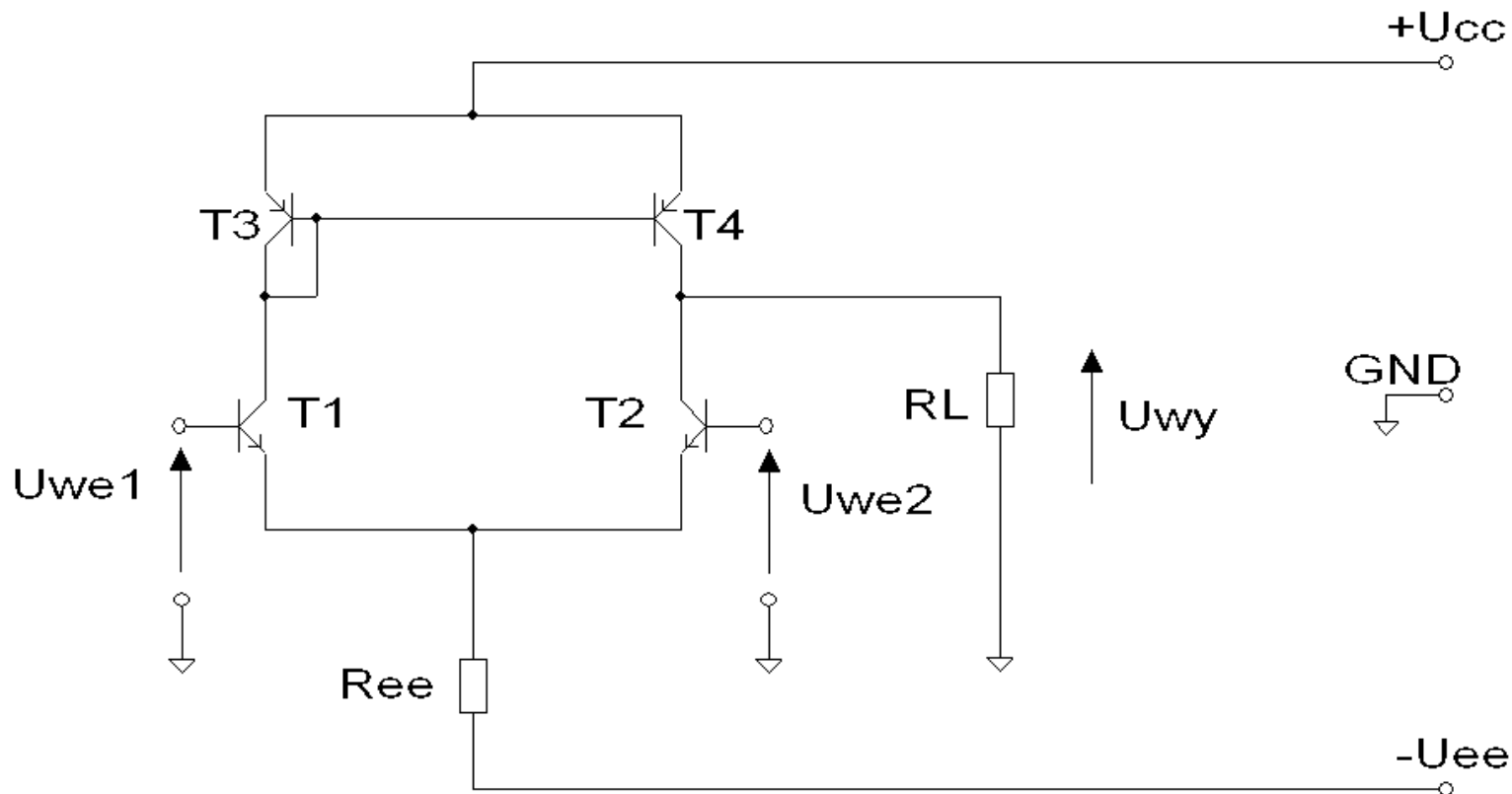
Para różnicowa zrealizowana na tranzystorach bipolarnych

Zwiększenie wzmocnienia różnicowego wzmacniacza i współczynnika CMRR – zastosowanie źródeł prądowych

Zwiększenie K_{UR} – zastąpienie rezystorów R_c lustrem prądowym – obciążenie dynamiczne.

Zastosowanie – głównie technika scalona z powodu trudności w realizacji dużych rezystancji w strukturze układów scalonych.

Para różnicowa zrealizowana na tranzystorach bipolarnych

Rys. 13. Wzmacniacz różnicowy z obciążeniem dynamicznym

Para różnicowa zrealizowana na tranzystorach bipolarnych

Wzmocnienie różnicowe wzmacniacza z obciążeniem dynamicznym:

$$K_{UR} = -g_m R_{OBC}$$

$$R_{OBC} = \frac{R_L r_{ce4}}{R_L + r_{ce4}}$$

$$r_{ce4} = \frac{U_A}{I_{CQ4}}$$

Wzmocnienie sumacyjne:

$$K_{US} = -\frac{R_L}{2R_{ee}} \frac{2}{2 + \beta_{03}}$$

β_{03} – współczynnik wzmocnienia prądowego tranzystora T_3

Para różnicowa zrealizowana na tranzystorach bipolarnych

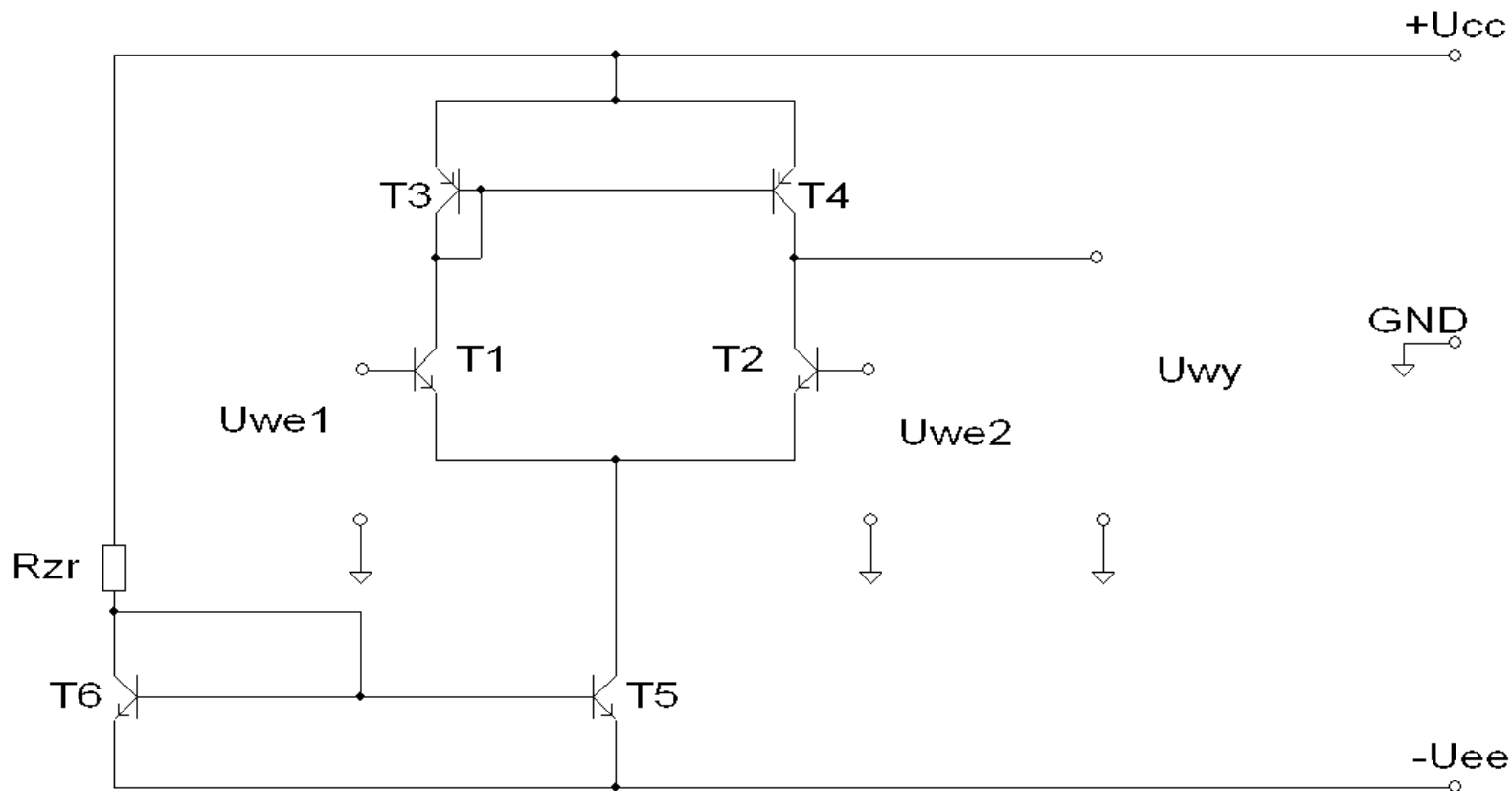
Współczynnik tłumienia sygnału sumacyjnego:

$$CMRR = \frac{g_m R_{OBC} R_{ee} (2 + \beta_3)}{R_L}$$

Zwiększenie CMRR:

- zwiększenie K_{UR} – źródło prądowe zamiast R_C
- zmniejszenie K_{US} – zastosowanie źródła prądowego zamiast R_{ee} .

Para różnicowa zrealizowana na tranzystorach bipolarnych

Rys.14. Wzmacniacz różnicowy ze zwiększonym współczynnikiem CMRR

Para różnicowa zrealizowana na tranzystorach bipolarnych

Zastosowanie lustra prądowego (T_5 , T_6) nie wpływa na wartość K_{UR} . Zmniejsza tylko K_{US} (w przypadku wzmacniacza niesymetrycznego), ponieważ:

$$K_{US} = \frac{-R_{OBC}}{2R_{ee}}$$

dla $R_{ee} = R_{dyn}$

$$K_{US} = \frac{-R_{OBC}}{2R_{dyn}}$$

gdzie:

$$R_{dyn} = \frac{U_A}{I_{CQ5}} \quad I_{CQ5} = \frac{U_{cc} + |U_{ee}| - U_{BE6}}{R_{zr}}$$

Inne źródła zostały omówione podczas analizy układów polaryzacji tranzystorów.

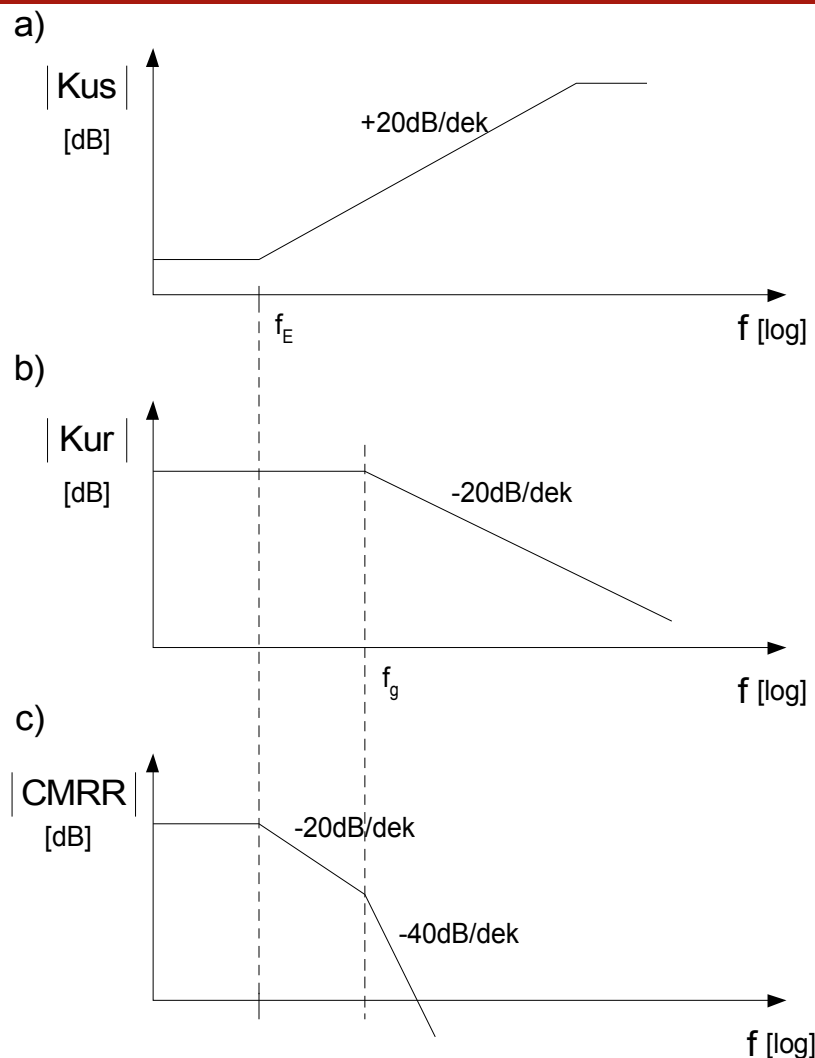
Para różnicowa zrealizowana na tranzystorach bipolarnych

Analiza wzmacniacza różnicowego w funkcji częstotliwości

Wzmacniacz różnicowy wzmacnia napięcia stałe ale także napięcia zmienne.

Obydwa wzmocnienia: różnicowe i sumacyjne zależą od częstotliwości.

Para różnicowa zrealizowana na tranzystorach bipolarnych

Rys. 15. Charakterystyki częstotliwościowe wzmacniacza różnicowego:

b) $|K_{us}| = f(f)$

c) $|K_{ur}| = f(f)$

d) $|CMRR| = f(f)$

Para różnicowa zrealizowana na tranzystorach bipolarnych

Częstotliwość graniczna f_g :

$$f_g = \frac{1}{2\pi R C_{we}}$$
$$R = \frac{r_{b'e} \left(r_{bb'} + \frac{R_g}{2} \right)}{r_{b'e} + r_{bb'} + \frac{R_g}{2}} \quad C_{we} = C_{b'e} + C_{b'c} (1 - K_{UR}(j\omega = 0))$$

Częstotliwość graniczna f_E :

$$f_E = \frac{1}{2\pi (C_{wy} + C_m) r_{wy}}$$

C_{wy} – pojemność widziana od strony zacisków rezystora (lub źródła/lustra prądowego) R_{ee} znajdującego się we wzmacniaczu różnicowym (rys.4).

C_m – pojemności montażowe

r_{wy} – rezystancja rezystora R_{ee} (lub wyjścia źródła/lustra prądowego) znajdującego się we wzmacniaczu różnicowym.

Para różnicowa zrealizowana na tranzystorach bipolarnych

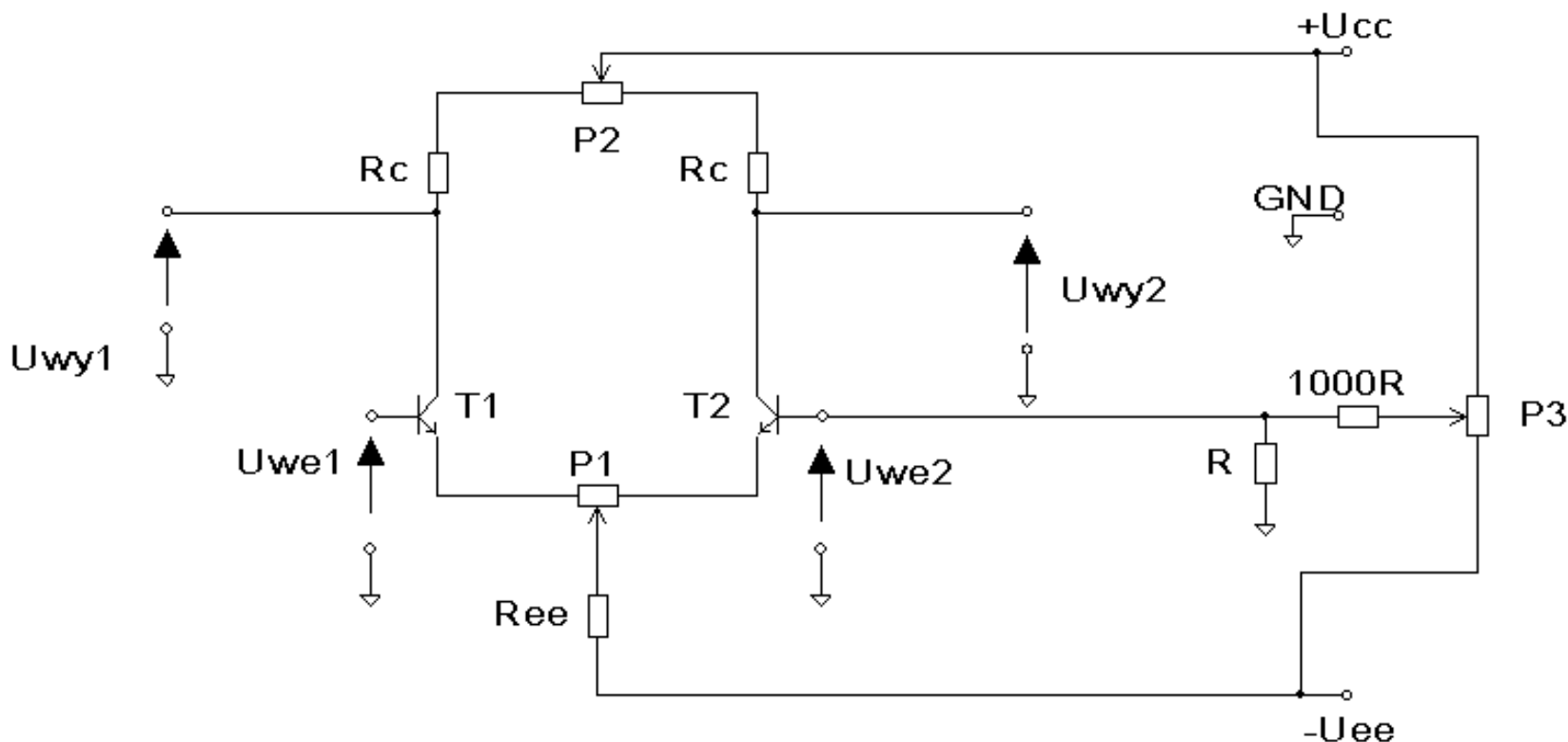
Inne parametry wzmacniacza różnicowego

a) wejściowe napięcie niezrównoważenia (ang. input offset voltage) – jest to taka różnica napięć wejściowych wzmacniacza różnicowego, którą należy podać na jego wejście aby napięcia wyjściowe $U_{wy1} = U_{wy2}$.

Przyczyna powstawania brak symetrii tranzystorów we wzmacniaczu różnicowym:

$$U_{be1} \neq U_{be2}$$

Para różnicowa zrealizowana na tranzystorach bipolarnych

Rys. 16. Sposoby niwelowania wejściowego napięcia niezrównoważenia

Para różnicowa zrealizowana na tranzystorach bipolarnych

Dryf napięcia niezrównoważenia w funkcji temperatury:

- zmiana $U_{be1,2}$ $2\text{mV}/^{\circ}\text{C}$ wpływa na napięcie wyjściowe U_{wy}
 K_{US} razy – sterowanie wspólne
- dwa tranzystory tego samego typu mają nieznacznie różniące się współczynniki temperaturowe – sterowanie różnicowe. Różnica zmian napięć U_{be} w funkcji temperatury pomnożona przez K_{UR} wpływa na wartość U_{wy} . Częściowa eliminacja zjawiska – wspólne podłoże dla obu tranzystorów.

Para różnicowa zrealizowana na tranzystorach bipolarnych

b) wejściowy prąd niezrównoważenia – jest to prąd równy różnicy wejściowych prądów polaryzacji tranzystorów we wzmacniaczu różnicowym, przy stałych prądach wyjściowych.

Przyczyna powstawania – różnica w wartościach współczynników wzmocnienia prądowego tranzystorów

$$\beta_{01} \neq \beta_{02}$$

Sposoby niwelowania – takie jak dla eliminacji wejściowego napięcia niezrównoważenia

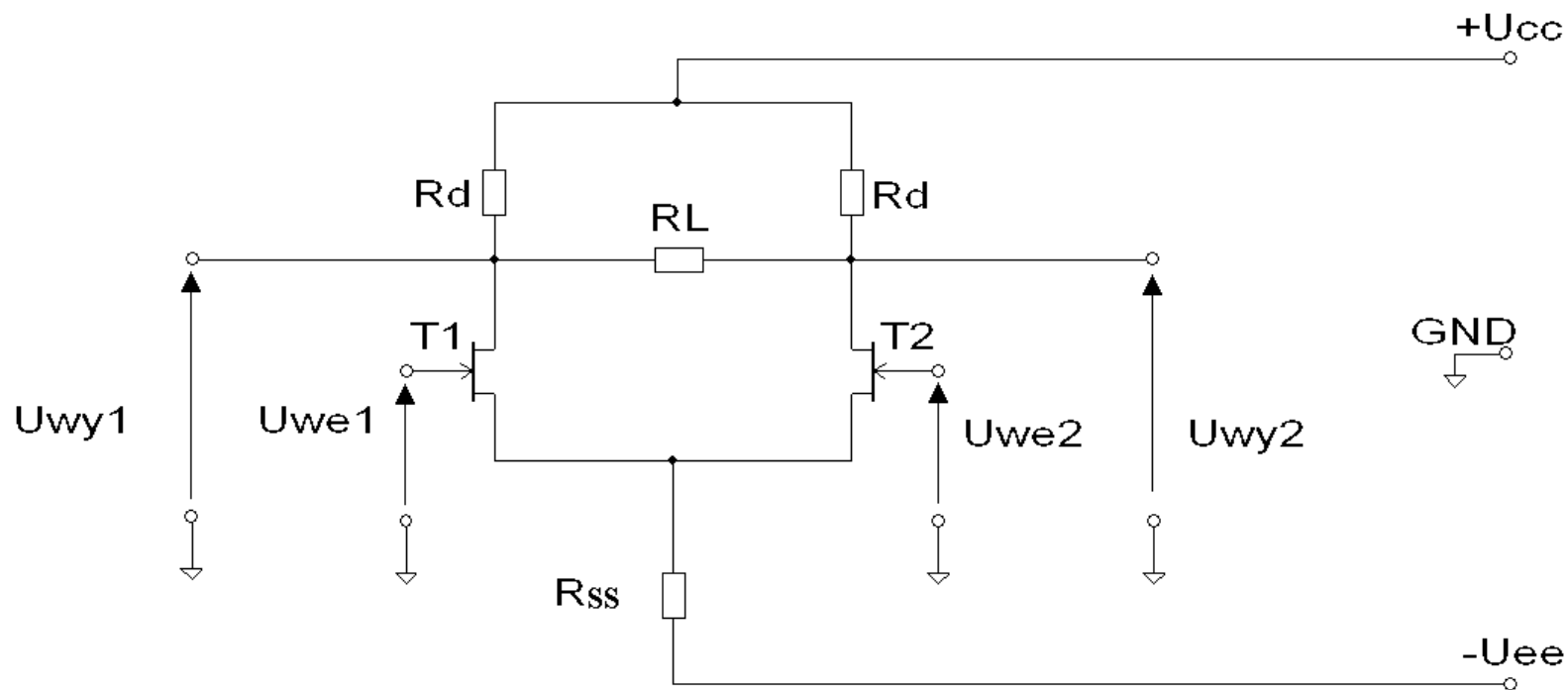

Wzmacniacz różnicowy zbudowany z wykorzystaniem tranzystorów polowych

Pełna analogia do wzmacniaczy zbudowanych w oparciu o tranzystory bipolarne:

$$R_e \rightarrow R_s, R_c \rightarrow R_d, R_{ee} \rightarrow R_{ss}$$

Wzmacniacz różnicowy zbudowany z wykorzystaniem tranzystorów polowych

Rys. 17. Wzmacniacz różnicowy zbudowany w oparciu o tranzystory polowe

Wzmacniacz różnicowy zbudowany z wykorzystaniem tranzystorów polowych

Wzmocnienie różnicowe układu:

$$K_{UR} = -g_m R_{OBC}$$

$$R_{OBC} = \frac{R_d \frac{R_L}{2}}{R_d + \frac{R_L}{2}}$$

Wzmocnienie sumacyjne układu:

$$K_{US} = -\frac{g_m R_{OBC}}{1 + 2R_{ss}g_m}$$

Współczynnik CMRR:

$$CMRR \approx g_m R_{ss}$$

Wzmacniacz różnicowy zbudowany z wykorzystaniem tranzystorów polowych

Rezystancje wejściowe:

$$r_{wer} = r_{wes} \approx \infty$$

Rezystancja wyjściowa:

$$r_{wy} = \frac{R_d r_{ds}}{R_d + r_{ds}}$$

$r_{ds} = (g_{ds})^{-1}$ – rezystancja dren-źródło w modelu małosygnałowym tranzystora polowego

Wzmacniacz różnicowy zbudowany z wykorzystaniem tranzystorów polowych

Zalety zastosowania tranzystorów unipolarnych:

- liniowość wzmacniacza $|U_{wemax}| = (2 \div 5)V$ dużo większa niż dla układu z tranzystorami bipolarnymi $|U_{wemax}| = 52mV$.
- dużo większa rezystancja wejściowa wzmacniacza w porównaniu do rozwiązań z tranzystorami bipolarnymi

Wada:

- przy tych samych prądach polaryzacji wzmacniacz zbudowany na tranzystorach polowych ma dużo mniejsze wzmocnienie różnicowe ze względu na małą wartość g_m .

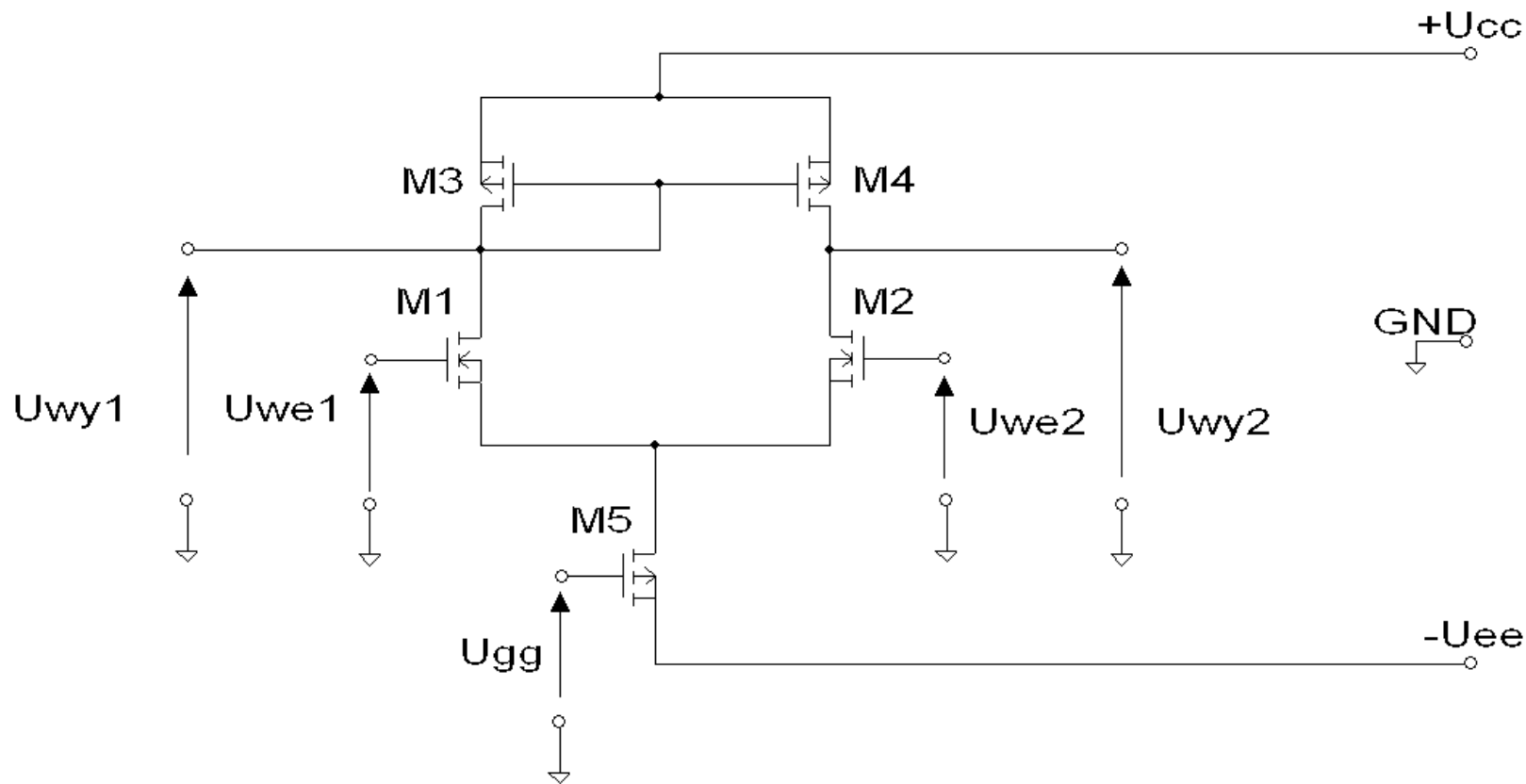

Wzmacniacz różnicowy zbudowany z wykorzystaniem tranzystorów MOSFET

W strukturach scalonych wykorzystuje się bardzo często wzmacniacze różnicowe zrealizowane kompleksowo z wykorzystaniem tranzystorów typu MOS. Typowe rozwiązanie.

Wzmacniacz różnicowy zbudowany z wykorzystaniem tranzystorów MOSFET

Rys.18. Wzmacniacz różnicowy zbudowany na tranzystorach typu MOS

Wzmacniacz różnicowy zbudowany z wykorzystaniem tranzystorów MOSFET

Prąd źródła prądowego zależy od napięcia U_{gg} (charakterystyka przejściowa tranzystora).

Wzmocnienie różnicowe:

$$K_{UR} = -\frac{1}{2} \left(g_{m1} + \frac{g_{m1} g_{m4}}{g_{ds1} + g_{m3} + g_{ds3}} \right) \left(\frac{1}{g_{ds2} + g_{ds4}} \right)$$

przy pełnej symetrii tranzystorów M_3 i M_4 wyrażenie upraszcza się do postaci:

$$K_{UR} = -\frac{g_{m1}}{g_{ds2} + g_{ds4}}$$

Wzmacniacz różnicowy zbudowany z wykorzystaniem tranzystorów MOSFET

Wzmocnienie sumacyjne:

$$K_{US} = - \frac{g_{m1} r_{ds3}}{1 + 2g_{m1} r_{ds5}}$$

$$r_{ds3} = (g_{ds3})^{-1} \quad r_{ds5} = (g_{ds5})^{-1}$$

Współczynnik CMRR:

$$CMRR = \frac{g_{ds3} (1 + 2g_{m1} r_{ds3})}{g_{ds2} + g_{ds4}}$$

$g_{ds1} \div g_{ds5}$ - konduktancje dren-źródło w modelach małosygnałowych tranzystorów M1 ÷ M5.

Wzmacniacz różnicowy zbudowany z wykorzystaniem tranzystorów MOSFET

Rezystancje wejściowe wzmacniacza:

$$r_{wer} = r_{wes} \approx \infty$$

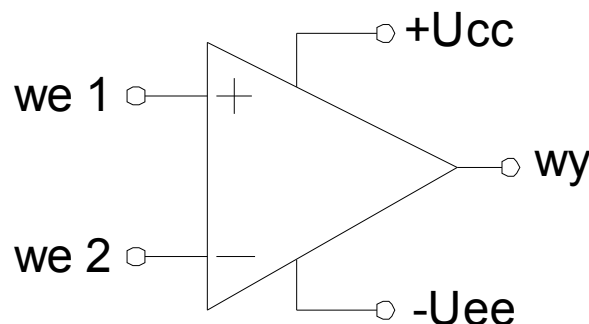
Rezystancja wyjściowa wzmacniacza:

$$r_{wy} = \frac{1}{g_{ds2} + g_{ds4}}$$

Wzmacniacze operacyjne

Wzmacniacz operacyjny jest wzmacniaczem prądu stałego o dużym wzmocnieniu napięciowym (różnicowym).

Wzmacniacz ten posiada wejście symetryczne (różnicowe) oraz wyjście niesymetryczne. Zdarzają się także konstrukcje z wyjściem symetrycznym (różnicowym).

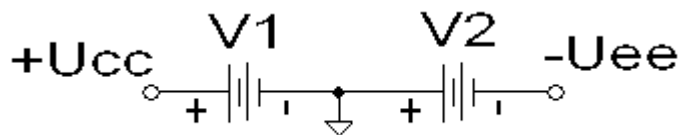

Rys 19. Symbol wzmacniacza operacyjnego

Wzmacniacze operacyjne

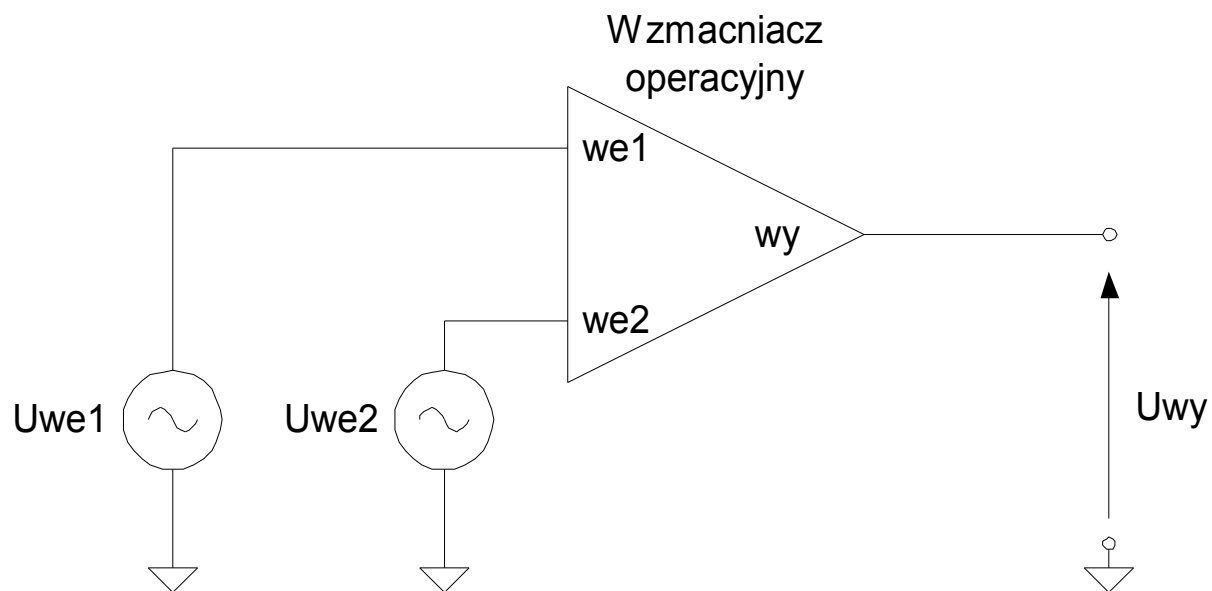
Opis wyprowadzeń wzmacniacza operacyjnego (WO):

- we1 (+) – wejście nieodwracające fazy napięcia
- we2 (-) – wejście odwracające fazę napięcia
- wy – wyjście niesymetryczne
- (+U_{cc}) – dodatnie napięcie zasilania wzmacniacza
- (-U_{ee}) – ujemne napięcie zasilania wzmacniacza

Rys. 20. Układ zasilania wzmacniacza operacyjnego

Wzmacniacze operacyjne

Rys. 21. Wzmacniacz operacyjny sterowany różnicowo

Wzmacniacze operacyjne

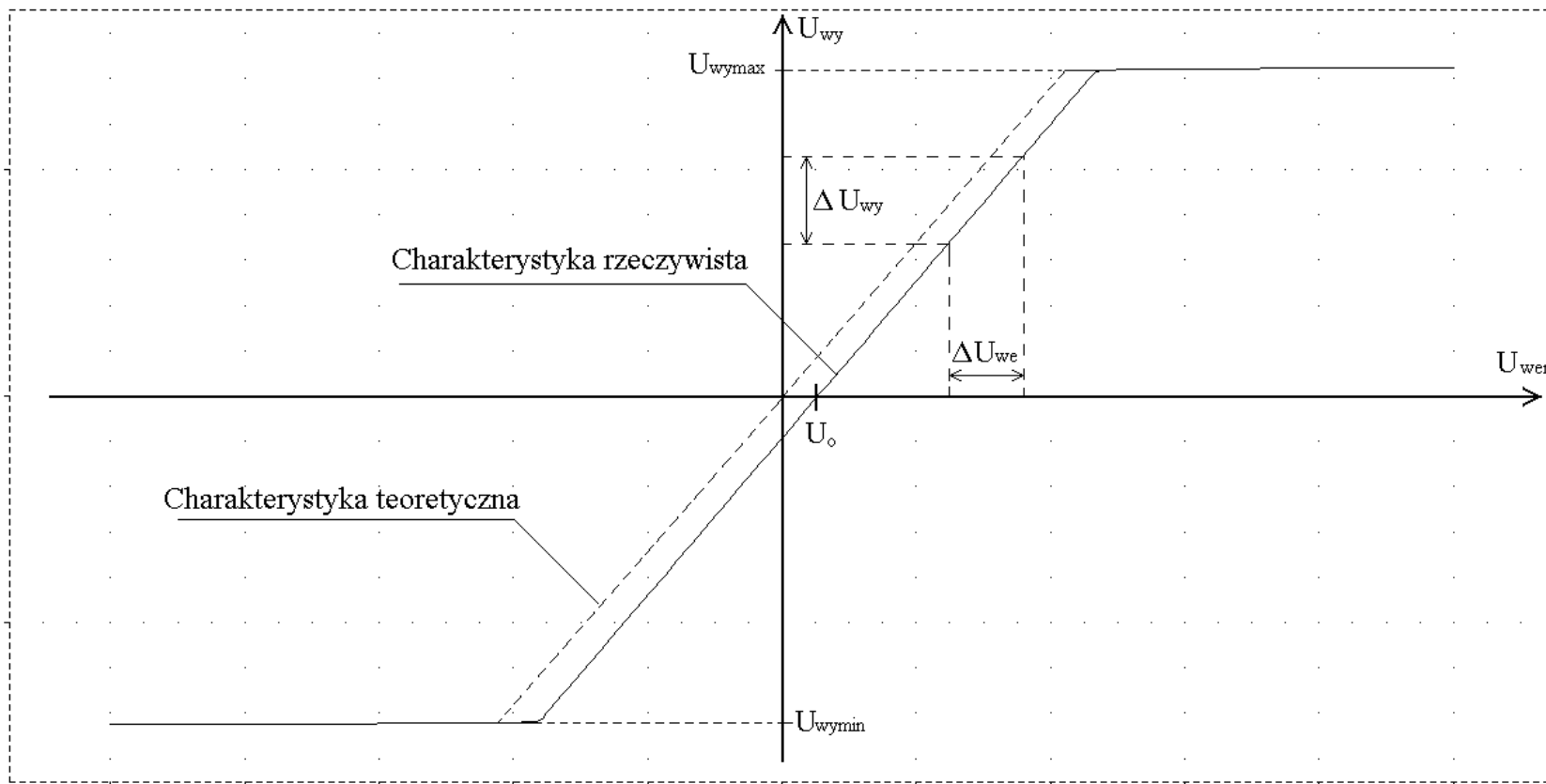
Parametry wzmacniaczy operacyjnych

Wzmocnienie napięciowe różnicowe nazywane wzmocnieniem z otwartą pętlą sprzężenia zwrotnego:

$$K_{UR} = \frac{\Delta U_{wy}}{\Delta U_{wer}} = \frac{\Delta U_{wy}}{\Delta(U_{we1} - U_{we2})} = \begin{cases} \frac{\Delta U_{wy}}{\Delta U_{we1}}, U_{we2} = const \\ -\frac{\Delta U_{wy}}{\Delta U_{we2}}, U_{we1} = const \end{cases}$$

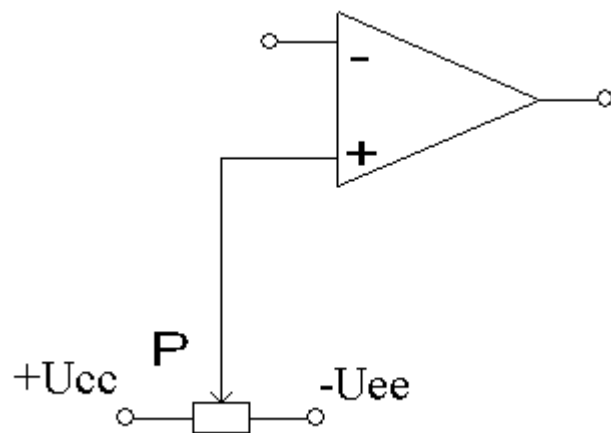
Wzmacniacze operacyjne

Rys. 22. Charakterystyka przejściowa wzmacniacza operacyjnego

Wzmacniacze operacyjne

Wejściowe napięcie niezrównoważenia U_0 (ang. input offset voltage). Rząd - kilku miliwoltów.

Rys.23. Sposób kompensacji wejściowego napięcia niezrównoważenia

Wiele wzmacniaczy ma dodatkowe wyprowadzenia do kompensacji wejściowego napięcia niezrównoważenia

Wzmacniacze operacyjne

Wejściowe napięcie niezrównoważenia – funkcja temperatury, czasu i napięcia zasilania:

$$dU_0(\vartheta, t, U_{cc}, U_{ee}) = \frac{\partial U_0}{\partial \vartheta} d\vartheta + \frac{\partial U_0}{\partial t} dt + \frac{\partial U_0}{\partial U_{cc}} dU_{cc} + \frac{\partial U_0}{\partial U_{ee}} dU_{ee}$$

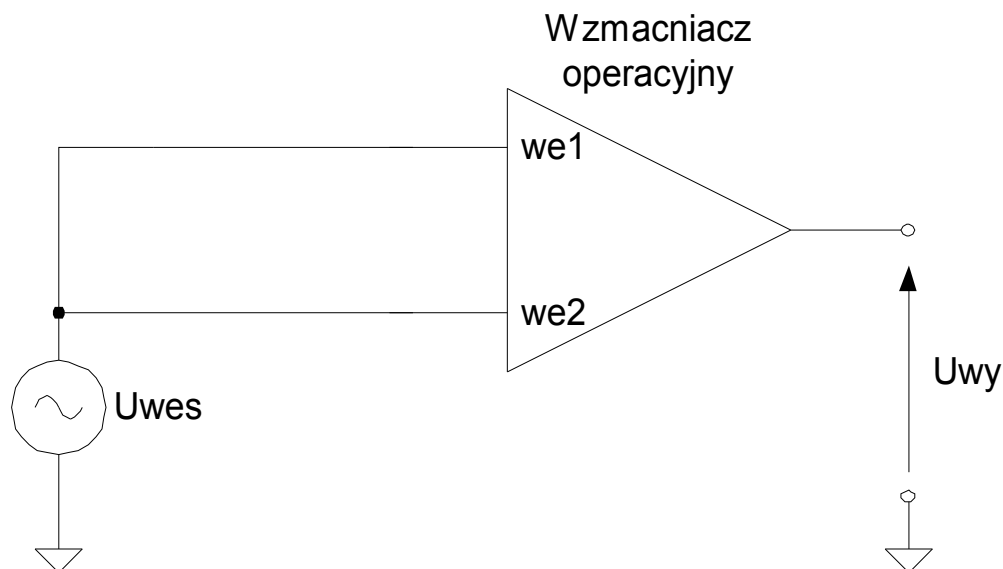
$$\frac{\partial U_0}{\partial \vartheta} \quad - \text{współczynnik temperaturowy} - 3 \dots 10 \mu\text{V/K}$$

$$\frac{\partial U_0}{\partial t} \quad - \text{współczynnik czasowy} - \text{kilka } \mu\text{V na miesiąc}$$

$$\frac{\partial U_0}{\partial U_{cc}}, \frac{\partial U_0}{\partial U_{ee}} \quad - \text{współczynnik napięć zasilania} - 10 \dots 100 \mu\text{V/V}$$

Wzmacniacze operacyjne

Sterowanie sygnałem wspólnym

Rys. 24. Wzmacniacz operacyjny sterowany sygnałem wspólnym

Wzmocnienie sumacyjne wzmacniacza operacyjnego:

$$K_{US} = \frac{\Delta U_{wy}}{\Delta U_{wes}}$$

Wzmacniacze operacyjne

Wzmocnienie K_{US} wzrasta wraz ze wzrostem wejściowego napięcia wspólnego. Jest ono ograniczone maksymalnym dopuszczalnym napięciem wejściowym (wspólnym). Jest ono mniejsze o około 2 V od napięć zasilających:

$$|U_{wes \max}| \approx U_{zas} - 2V$$

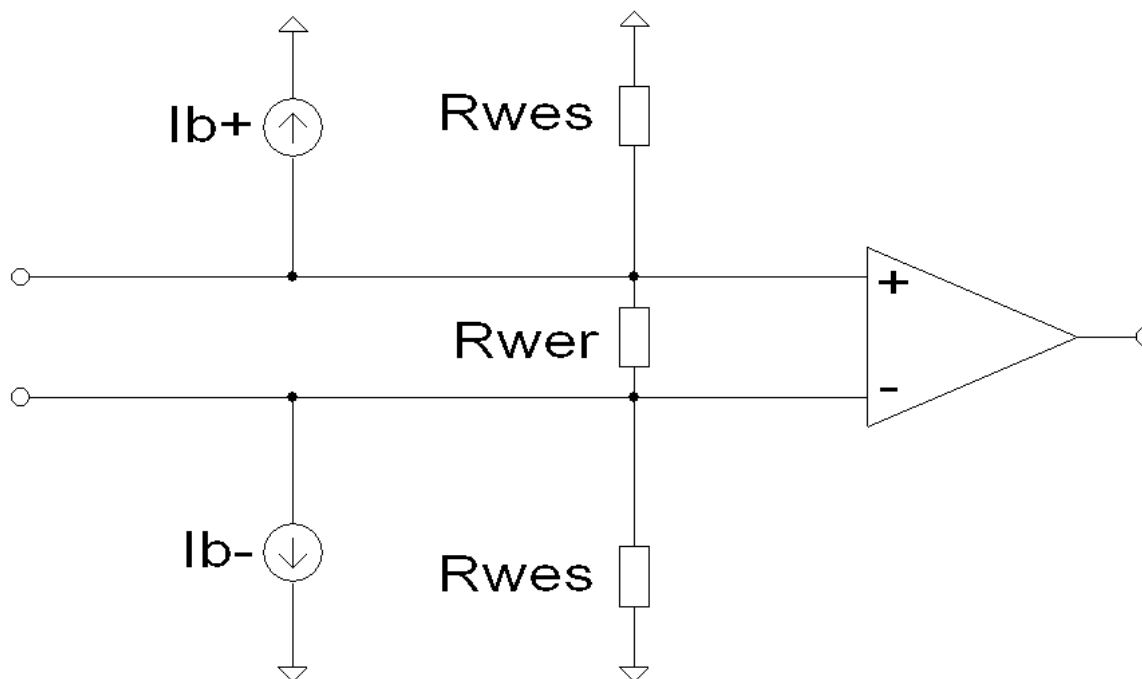
$$U_{zas} = |U_{cc}| = |U_{dd}|$$

Współczynnik tłumienia sygnału wspólnego CMRR:

$$CMRR = \frac{K_{UR}}{K_{US}}$$

Wzmacniacze operacyjne

Rezystancja wejściowa wzmacniacza operacyjnego

Rys. 25. wzmacniacz operacyjny i jego rezystancje wejściowe

Wzmacniacze operacyjne

Dla wzmacniaczy zbudowanych na tranzystorach bipolarnych

R_{wer} jest rzędu $M\Omega$, R_{wes} jest rzędu $G\Omega$.

Dla wzmacniaczy operacyjnych z wejściem różnicowym opartym na tranzystorach polowych obie rezystancje przyjmują jeszcze większe wartości porównując do wzmacniaczy zbudowanych z tranzystorów bipolarnych.

Wejściowy prąd polaryzacji:

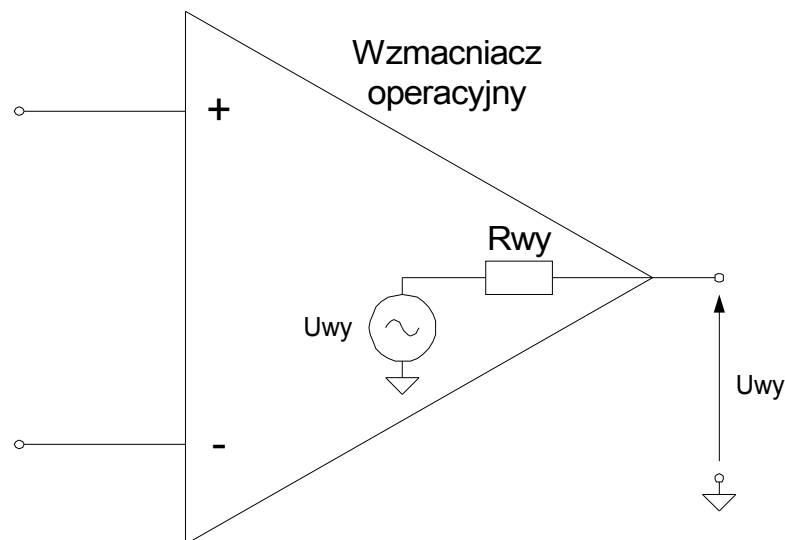
$$I_B = \frac{1}{2}(I_{b+} + I_{b-})$$

Wejściowy prąd niezrównoważenia:

$$I_0 = |I_{b+} - I_{b-}|$$

Wzmacniacze operacyjne

Rezystancja wyjściowa

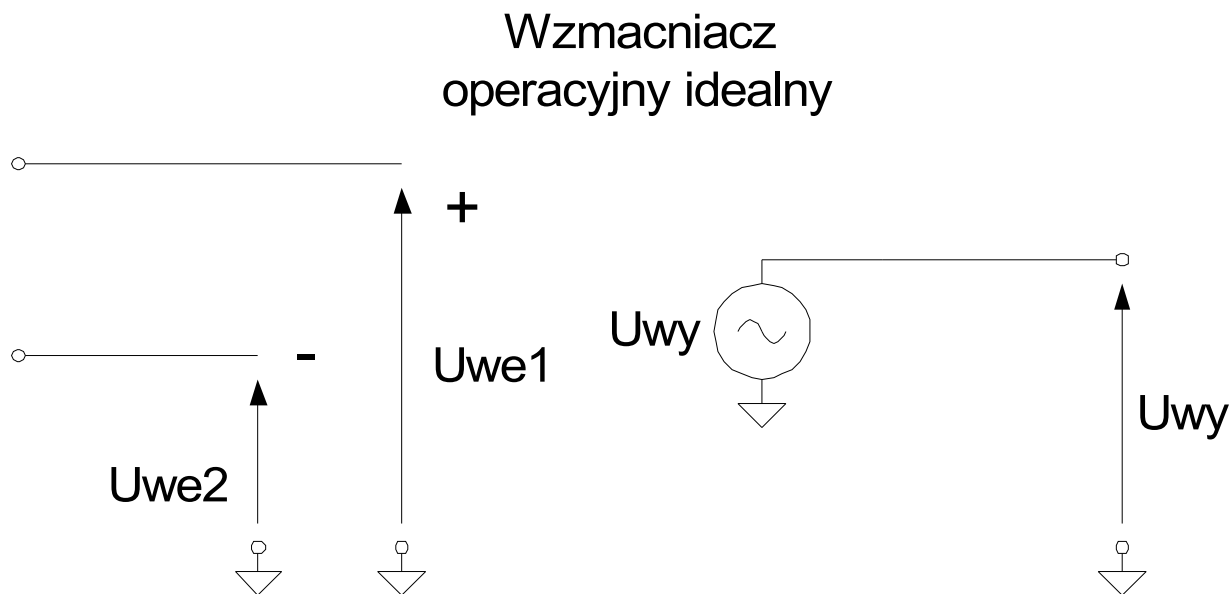
Rys. 26. wzmacniacz operacyjny i jego rezystancja wyjściowa

Rząd wielkości – od kilku do kilkudziesięciu Ω .

Wzmacniacze operacyjne

Budowa wzmacniacza operacyjnego

Rys. 27. Budowa wzmacniacza operacyjnego idealnego

Wzmacniacze operacyjne

Dla modelu idealnego wzmacniacza operacyjnego przyjmujemy następujące parametry:

$$K_{UR} = \infty$$

$$K_{US} = 0$$

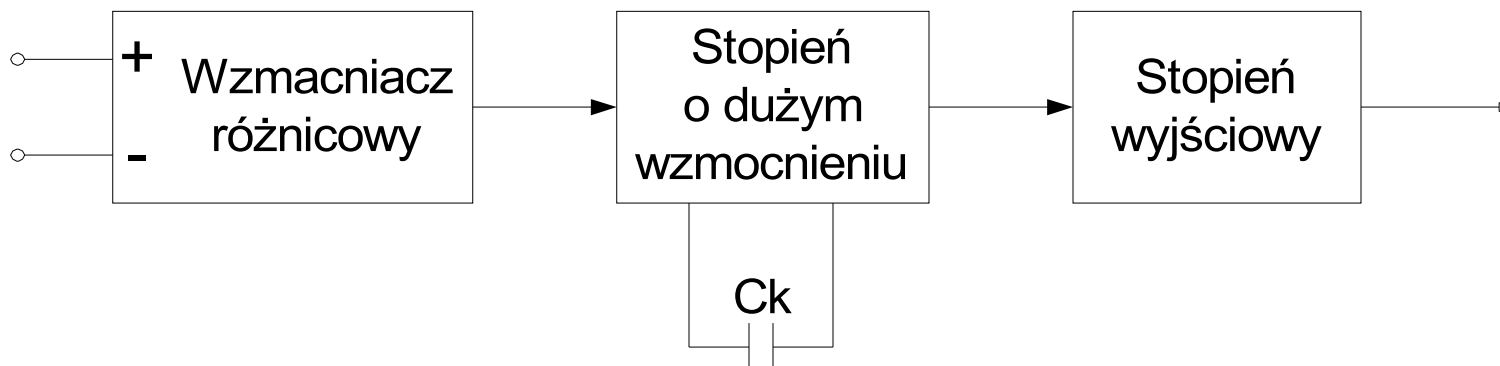
$$CMRR = \infty$$

$$R_{wer} = R_{wes} = \infty$$

Model ten jest bardzo często używany przy wyznaczaniu parametrów układów, w których pracują wzmacniacze operacyjne

Wzmacniacze operacyjne

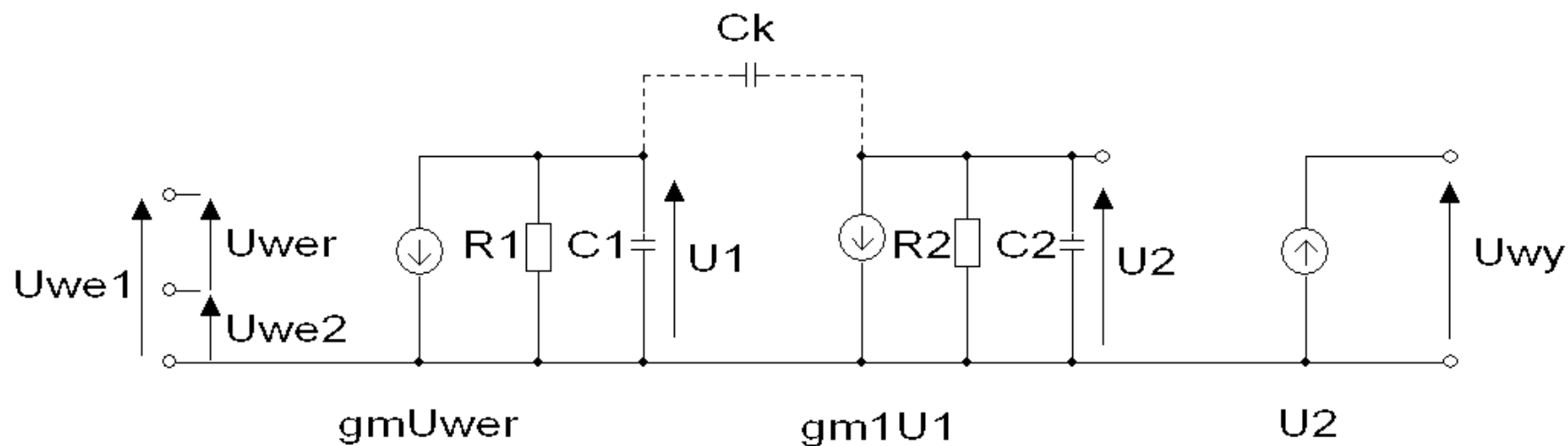
Wzmacniacz operacyjny rzeczywisty

Rys. 28. Schemat blokowy rzeczywistego wzmacniacza operacyjnego

Wzmacniacze operacyjne

Analiza wzmacniacza operacyjnego w funkcji częstotliwości – kompensacja częstotliwościowa

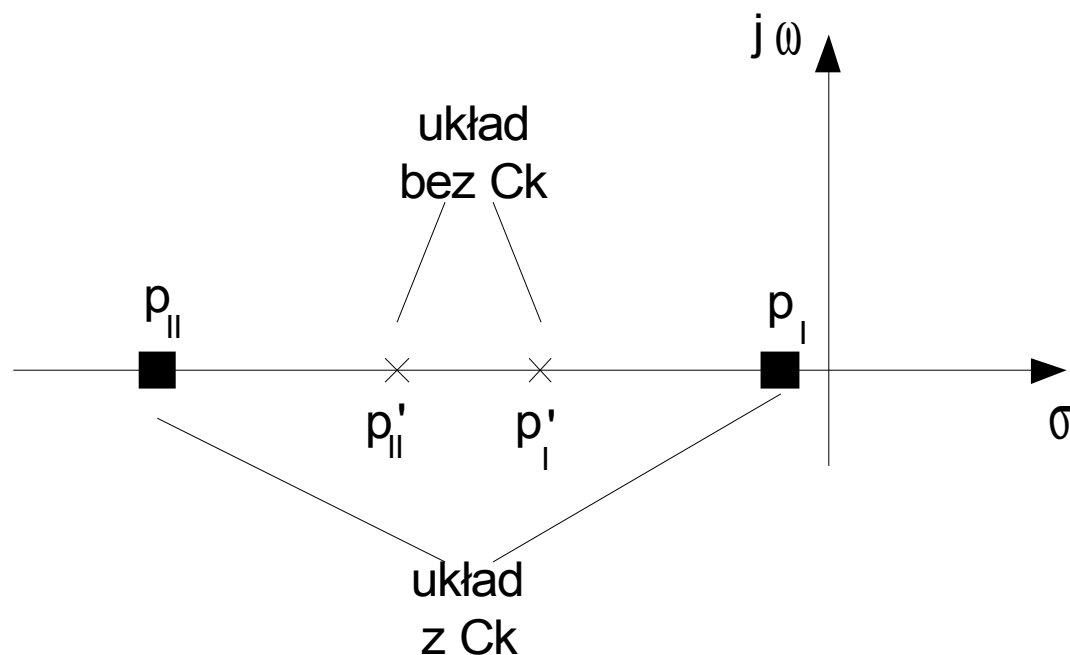

Rys. 29. Schemat zastępczy wzmacniacza operacyjnego

Wzmacniacze operacyjne

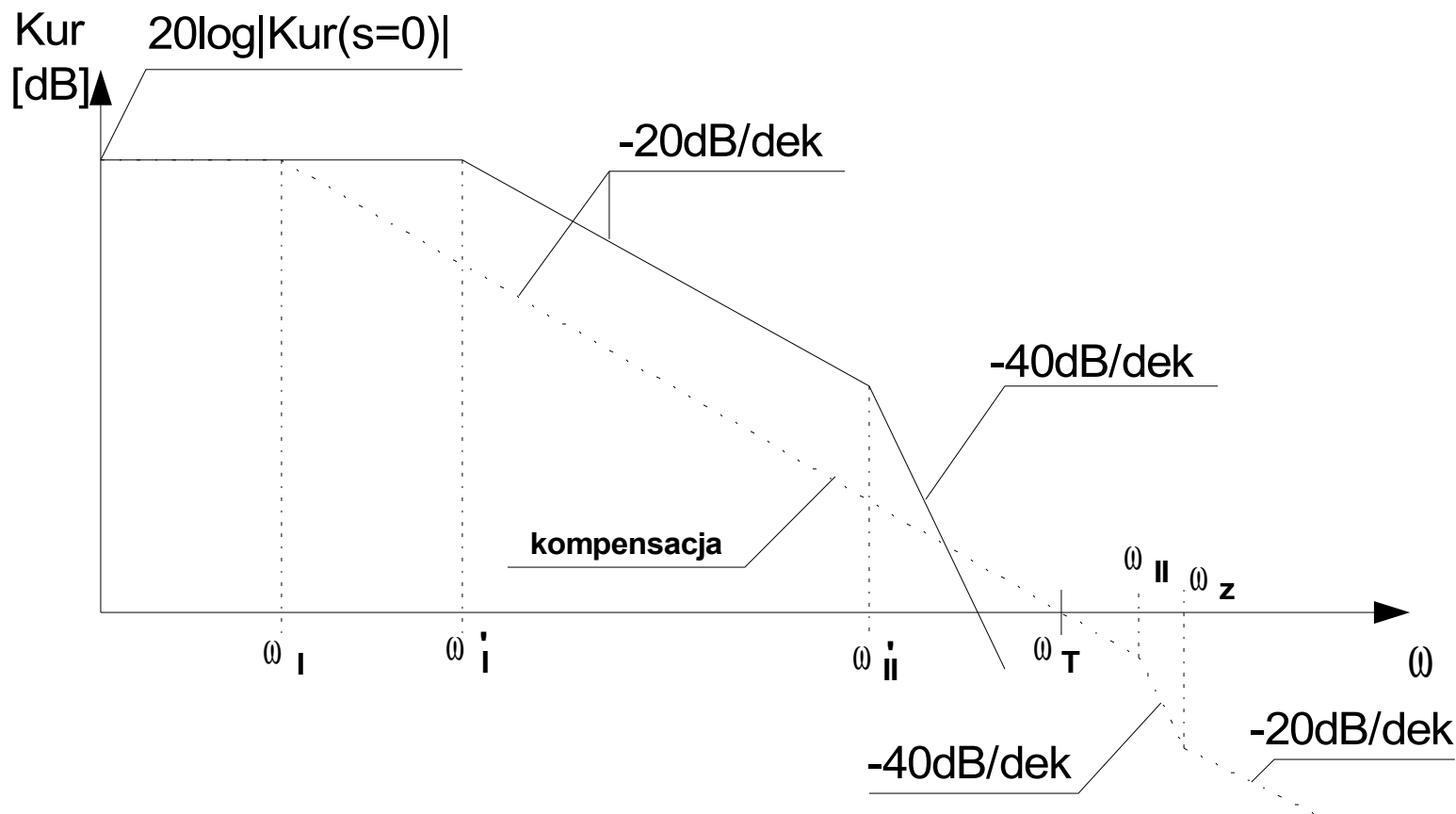
Transmitancja wzmacniacza bez kondensatora kompensującego C_k :

$$\frac{U_{wy}(s)}{U_{wer}(s)} = -\frac{K_{UR}(s=0)\omega'_1\omega'_2}{(s+\omega'_1)(s+\omega'_2)}; \omega'_1 = -p'_1 = \frac{1}{R_1C_1}; \omega'_2 = -p'_2 = \frac{1}{R_2C_2}; s = j\omega$$

Rys. 30.
Rozmieszczenie
biegunów
transmitancji WO
bez i z
kompensacją
częstotliwościową

Wzmacniacze operacyjne

Rys. 31. Charakterystyki częstotliwościowe wzmacniacza operacyjnego przed i po kompensacji

Wzmacniacze operacyjne

Transmitancja skompensowanego biegunem dominującym (C_K) wzmacniacza operacyjnego dana jest zależnością:

$$\frac{U_{wyr}(s)}{U_{wer}(s)} = - \frac{K_{UR}(s=0) \left[1 - \left(\frac{sC_K}{g_{m1}} \right) \right]}{1 + s[R_1(C_1 + C_2) + R_2(C_1 + C_2) + g_{m1}R_1R_2C_K] + s^2R_1R_2[C_1C_2 + C_K(C_1 + C_2)]}$$

$$\omega_I = -p_I = -\frac{1}{g_{m1}R_1R_2C_K} \quad \omega_{II} = -p_{II} = -\frac{-g_{m2}C_K}{C_1C_2 + C_2C_K + C_1C_K}$$

$$\omega_z = \frac{g_{m1}}{C_K}$$

Wzmacniacze operacyjne

Prawidłowa kompensacja:

$$\omega_T \leq \omega_H$$

Wtedy margines fazy nie jest mniejszy niż 45° .

Dla skompensowanego wzmacniacza:

$$\omega_T = \frac{g_m}{C_K}$$

Wzmacniacze operacyjne

Szybkość narastania napięcia wyjściowego SR (ang. slew rate)

Definicja:

$$SR = \frac{du_{wy}(t)}{dt} \approx \frac{\Delta U_{wy}}{\Delta t} \quad [\text{V/s}]$$

Dla wzmacniacza bipolarnego:

$$SR = 2\phi_T \omega_T$$

Dla wzmacniacza z wejściem zbudowanym z tranzystorów unipolarnych:

$$SR = (U_{GS} - U_T) \omega_T$$

Wzmacniacze operacyjne

Rodzaje wzmacniaczy operacyjnych:

- uniwersalne (np. uA741, LF356, LM324, OP 421, TL 054)
- precyzyjne (np. TLE 2227, LT 1125, OP 470, MAX 427)
- małe napięcie niezrównoważenia (np. LT 1028, AD 708)
- nisko szumne (np. LT 1028, AD 797, MAX 414, LM 837)
- mały prąd wejściowy (np. AD 549, OPA 128, LMC 6001)
- mały pobór prądu (np. MAX 419, OP 490, LTC 1047)
- niskie napięcie zasilania (np. LM 10, OP 490, MAX 479)
- wysokie napięcie wyjściowe (np. LM 343, PA 41)

Wzmacniacze operacyjne

Rodzaje wzmacniaczy operacyjnych:

- duży prąd wyjściowy (np. L 465, OPA 541, OPA 512)
- szerokopasmowe, konwencjonalne (np. EL 2444, AD 602, AD 604, CLC 424)
- szerokopasmowe, transimpedancyjne (np. EL 2020, LT 1206, AD 9617)
- transkonduktancyjne
- o napięciu wyjściowym równym w przybliżeniu napięciu zasilania (ang. rail to rail)
- z wejściem zbudowanym z tranzystorów FET (np. TL 051)

Wzmacniacze operacyjne

Parametr	Symbol	uA 741	TL 051 (FET)	OP177 (dokładny)	EL2038 (szybki)
Wzmocnienie różnicowe	K_{UR} [V/V]	10^5	$2 \cdot 10^5$	10^7	$2 \cdot 10^4$
Współczynnik CMRR	CMRR	$3 \cdot 10^4$	$2 \cdot 10^4$	10^7	$3 \cdot 10^4$
Rezystancja wejściowa różnicowa	R_{wer} [Ω]	10^6	10^{12}	$5 \cdot 10^7$	10^4
Rezystancja wejściowa wspólna	R_{wes} [Ω]	10^9	10^{14}	$2 \cdot 10^{11}$	10^7
Wejściowe napięcie niezrównow.	U_0 [mV]	1	0.5	0.01	0.5
Temp. wsp. Zmian napięcia niezrównow.	dU_0/dT [μV/K]	6	10	0.1	20

Wzmacniacze operacyjne

Parametr	Symbol	uA 741	TL 051 (FET)	OP177 (dokładny)	EL2038 (szybki)
Maksymalne napięcie wspólne	$ U_{wesmaxz} $ [V]	13	14.5	13	12
Maksymalne napięcie wyjściowe	$ U_{wymax} $ [V]	13	13	14	12
Maksymalny prąd wyjściowy	I_{wymax} [mA]	20	20	20	50
Rezystancja wyjściowa	R_{wy} [Ω]	75	100	60	30
Prąd zasilania	I_z [mA]	1.7	1.4	1.6	13
Częstotliwość graniczna (-3dB)	f_g [Hz]	10	30	0.06	50000

Wzmacniacze operacyjne

Parametr	Symbol	uA 741	TL 051 (FET)	OP177 (dokładny)	EL2038 (szybki)
Pole wzmocnienia	f_T [MHz]	1	3	0.6	1000
Maksymalna szybkość zmian U_{wy}	SR [V/μs]	0.6	18	0.3	1000
Szerokość pasma przenoszenia mocy	f_p [kHz]	10	290	5	16000

Wzmacniacze prądu stałego - najważniejsze zagadnienia

Wzmacniacz różnicowy (WR):

2. Rodzaje WR
3. Charakterystyki stałoprądowe i częstotliwościowe WR
4. Liniowość WR
5. Zastosowanie źródeł prądowych w WR
6. Wejściowe: prąd i napięcie niezrównoważenia WR
7. Zalety i wady WR zbudowanych z tranzystorów polowych
8. Wzmacniacze różnicowe w strukturach scalonych

Wzmacniacze prądu stałego - najważniejsze zagadnienia

Wzmacniacz operacyjny (WO):

2. Podstawowe parametry i charakterystyki WO
3. Model idealnego WO
4. Budowa WO
5. Charakterystyki częstotliwościowe WO. Kompensacja biegunem dominującym
6. Szybkość zmian napięcia wyjściowego WO
7. Rodzaje WO